STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04280

GEKLIBENE DERTSEYLUNGEN

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ

געקליבענע דערציילונגען

ספעציעלע אויסגאבע

א מתנה פון יוגנט־קלוב „קדימה"
ביי דער יודישער שול אין מעקסיקע
פאר די יידישע קינדער אין אייראָפּע

בוך II

צווייטע אויפלאגע

1946 תש"ו

I. L. PERETZ

Cuentos Selectos

Editado por:

FUN KVALL

1946

México D. F.

אינהאלט

דער בעל־שם פירט אוים א שידוך — — — — — — — — — 5
ניסים אויפן ים — — — — — — — — — — — — — — 30
ס'אי' גוט — — — — — — — — — — — — — — 40
דער הינטישער סדר — — — — — — — — — — — — 46
די תאוה צו קליידער — — — — — — — — — — — — 52
ביים גוסם צוקאפנם — — — — — — — — — — — — 61
דריי מתנות — — — — — — — — — — — — — — 71

דער בעל שם טוב פֿירט אויס א שידוך

געווידמעט או—סקי, דעם זאמלער

האט

אין אַ שטעטל בײַם ברעג פֿון בוג געלעבט אַ פּאָר־פֿאָלק. וואָס זײַן ליבער נאָמען האָט מיט קינדער נישט געבענטשט. און דאָס פּאָר־פֿאָלק — שמואל וזוגתו טרײַנע־מירל — האָבן אַפֿילו קיין קלער נישט געטאָן וועגן אַ גט, און אַלץ ווײַטער און ווײַטער געלעבט ווי אונטער דער זון.

און די שטאָט האָט נישט געמורמלט און דער בית־דין־צדק — נישט געוווערט. מען האָט געוווּסט, אַז נפֿשו קשורה בנפֿשה און אַזוי פֿאַרקערט, און זיי זיינען איינס מיט אַנאַנדער אַזוי פֿאַרבונדן און פֿאַרקניפּט, אַז ריידן פֿון אַ גט וואָלט געהייסן צוגיין מיט אַ חלף.

פֿאַר דאָס איז דער שמואל — אַ דאַנציגער סוחר — אַ גרויסער מוצלח געווען אין זײַנע עסקים. און מען ווייסט אַפֿילו, פֿון ווען אָן די הצלחה האָט זיך אָנגעהויבן, פֿון וואַנען זי שטאַמט און אָן וואָס זי האַלט זיך.

איינמאָל, שמואל איז נאָך אין די פֿעדערן נישט געווען, טרײַנע־מירל איז נאָך אין עזרת־נשים בײַ דער קראַטע נישט געשטאַנען, קיין בריליאַנטענע הענגל־אויערינג נישט געטראָגן, —' געהאַנדלט מיט אַ

קליין ביסל געהילץ, צונעבונדן צוויי דריי טראַטוועס צו אַ גרעסערן סוחרים טראַנספּאָרט; און אַ קליין הײַזל געהאַט אויף הילצערנע פּיסלעך אונטער אַ שטרויען דעכל. — טרעפֿט זיך אַ מעשׂה, ערבֿ שבת, דער בעל שם פֿאָרט איבערן שטעטל אַהיים, און פּונקט — ווי עמיצן איז באַשערט ! — פּונקט פֿאַר שמואלס טיר צעברעכט זיך אַן אַקס. שמואל און טרײַנע־מירל זײַנען אַרויס פֿאַר דער טיר, אַרײַנגענומען דעם בעל שם — נישט ווייסנדיק אַפֿילו, ווער ער איז, נאָר גלאַט אַ ייִד ! — צו זיך; געשיקט נאָך אַ סטעלמאַך, צו פֿאַרריכטן די אַקס. איידער וואָס, איידער ווען — נאָך צוועלף, דער בעל שם בלײַבט שוין אויף שבת. און אַ מכניס אורח איז שמואל פֿון אייביק אָן, און טרײַנע־מירל האָט אויך אַ גוט אויג און אַן אָפֿן האַרץ פֿאַרן אורח, — האָט זיי טאַקע פֿון דעמאָלט אָן אָנגעהויבן צו שײַנען דער מזל. און אַזוי ווי עס איז שוין געוואָרן אַ מינהג, אַז ווען דער בעל־שם פֿאָרט דורכן שטעטל, שטעלט ער זיך אָפּ בײַם פֿאַר־פֿאָלק, האָט טאַקע דער מזל געשײַנט וואָס אַמאָל שענער . . . וואַקסט די צאָל טראַטוועס, וואָס שמואל שיקט קיין דאַנציג, פֿון יאָר צו יאָר, און אַזוי די צאָל פּערל פֿון טרײַנע־מירלס האַלדז; און עס וואַקסט דאָס הויז, צוגעבויט אַ שטוב נאָך אַ שטוב, און צוויי שטיבער פֿאַרן גרויסן אורח — פֿאַרן בעל־שם אָפּגעשטעלט, און דאָס שטרוי פֿון דאַך אויף שינדלען פֿאַרביטן, און אַ הויז געוואָרן — אַ פֿולער בעכער. און עס ווימלט דאָס הויז פֿון סוחרים. און גייט אָפּ דער שני, קומען זיך צוזאַמען פֿון די שטעטלעך אַ מנין שאַפֿערס און פֿון די דערפֿער כהנה וכהנה, להבֿדיל, פּליסאַקעס; און פֿול די קאַמערן צידה לדרך, און פֿון הויף שלעפּט מען און מען שלעפּט באַלקן און שוועלער צום ברעג . . . און דער טײַסטער בײַ שמואל אין בוזעם־טאַש וואַקסט אין דער דיק — אַז אויף זײַ געהילץ האָט דאָס וואַסער בײַ דער גרעסטער פֿאַרפֿלייצונג קיין שליטה נישט, דער גרעסטער ווינט צערײַסט די טראַטוועס נישט; און שיקט מען שפּעט אַרויס, און עס האָט זיך אַ פֿריער ווינטער געשטעלט, קירעוועט זיך עס עפּעס אַליין דורך צווישן אײַז און עס קומט אָן בשלום . . . און אונדזער שמואל קויפֿט אַלץ גרעסערע וועלדער. און האָט שוין

שאַפֿער — אַנגעשטעלטער אין וואַלד, כמעט אַלע מאָל אַ ייִד.
פּליסאַקעס — די וואָס פֿירן די טראַטוועס, פּליטן, איבער די טײַכן. על פּי רובֿ — נישט־ייִדן.

געלט ביי ליים, ביי דער מזרח־וואנט — א שטאט, טריינע־מירל אין עזרת־נשים — ביי דער קראטע . . . און קומט דער בעל־שם, זיצט ער אפ מיט דעם שמואל גאנצע שעהן אין חדר און מען שמועסט פה אל פה . . .

הויבט שוין אן צו נעמען א וואנדער :

— פון וואס רעדט דער שמואל מיטן בעל־שם ? מן הסתם פון זיינע עסקים . . . קיין גרויסער למדן און קיין מקובל איז ער נישט . . . ווי בעט עס נישט א ייד וועגן בנים ?

און זיכער איז מען, אז ווען ער ברענגט נאר די פארע פון מויל ארויס, וואלט אים דער בעל־שם נישט אפגעזאגט. א גרויסע זאך ביי אים א ברכה צו געבן ? . . אלא וואס ? — טראכט מען — דער ייד איז אזוי פארטאן אין זיינע עסקים, אז ער פארגעסט גאר, ווי ער האלט . . . הויבט אן צו פארדריסן. וואס איז ? ער איז דאך שוין קיין יונגער מאן נישט. און ווען מען גיט א רוף, קאן קיינער נישט וויסן. גיט מען אים אנצוהערענישן. אין בית־המדרש, צווישן מנחה ומעריב, כאפט אים אמאל אן א גוטער פריינד אין מארק ביים עק לאץ : היתכן ? און אז שמואל פארשוויגט און דרייט זיך אויס מיט עפעס א מאדנע אומעטיק שמייכעלע אדער פארדרייט מיט עפעס אנדערש, קומט מען אהיים און מען דערמאנט דערפון אין שטוב : מנע, וואס א ייד קאן . . . הערן די ווייבער. "טאקע נישט גלייך", נעמען זיך די ווייבער צו טריינע־מירלען. מען טרעפט זיך אין דער ווייבערשער שול ביים דאווענען, אויף א רומפלען, בשעת גוט־יום־טוב ביטן, — שוין א ווייבערישער "היתכן". . . מילא, א מאנספארשוין אין א מאנספארשוין — פארנומען און פארגעסט ווי ער איז אויף דער וועלט. אבער זי, טריינע־מירל ! און מען גיט איר צו פארשטיין, אז אייביק לעבט מען נישט, און נישט אייביק איז אן אשה יונג, און חן ביי א מאן איז אויך נישט קיין אייביקע זאך; און וואס שפעטער ער וועט צום אמתן שכל קומען, איז אלץ פאר איר ערגער. האט טריינע־מירל איר מאנס טבע : שמייכלט און שווייגט, אדער פארערדט מיט עפעס אנדערש . . .

רומפלען — אויף מארגן נאך דער חופה.

און נישט אומזיסט שווײַגט זי און שמייכלט. זי ווייס, וואָס זי איז פֿאַר איר מאַן שמואל — "אַ טעפּל מיט אַ שטערצל"... אין האַרץ דאָך, פֿאַרט אַן אשה, הויבט אָן צו פּיקן: אַ קינד, אַ ייִנגעלע, אַ קדישל... און עס פּיקט זיך אוים אַ בענקעניש און אַ שטיל האַרץ־ווייטיק נאָך אַ קינד, און ס'הויבט זיך אָן אַלץ מער און מער גלײַך מיט אַלע צו וווּנדערן, ווי איז עס איר שמואל אַזאַ עולם־הזהניק געוואָרן און רעדט אַלץ מיטן בעל־שם וועגן עסקים און עסקים, וועגן "קײַ־און־שפּײַ" און קלערט נישט וועגן אַ תּכלית?

זי, פֿון איר זײַט, וואָלט אים אוודאי מוחל געווען די פּערל מיט די אויריינגלעך מיטן שטערן־טיכל און ברוסט־טיכל און דאָס גאַנצע צירונג וואָס ער קויפֿט איר, וואָס אַ יאָר מער און טײַערער... זי האָט טאַקע ליב איר מאַן שמואל. ער איז איר בעסער, ווי צען זין, אָבער אָוועקגיין פֿון דער וועלט, ווי אַן אָפּגעגאַנגענער שאָטן, ווילט זיך פֿאַרט נישט, אַ מאַמע זײַן גלוסט זיך...

זי וועט שוין אַמאָל מיט אים אַ שמועס טאָן, מיט גוטן, ווי זי קאָן... האָט זיך אָבער קיין געלעגנהײַט נישט געמאַכט. זי וועט דאָך נישט אַרוים דערמיט פֿון דער העלער הויט.

טרעפֿט זיך אַמאָל, שמואל דאַרף קומען פֿון בית־המדרש, פֿון שחרית, זי גרייט צום טיש אויף אָנבײַסן, וואַרפֿט פֿאַרבײַגייענדיק אַ בליק אין שפּיגל אַרײַן און דערזעט זיך עפּעס נישט ווי נעכטן און אייערנעכטן. זי גייט צו נענטער, קוקט זיך בעסער צו: יאָרן שטייען נישט; דאָס פּנימל שוין נישט אַזוי פֿריש, די אויגעלעך נישט אַזוי גלאַנצנדיק, און אונטער די אויגן קנייטשט זיך עפּעס... זיפֿצט זי אָפּ. גייט אָוועק פֿון שפּיגל פֿאַרמרה־שחורהט און זעצט זיך בײַם טיש און פֿאַרטראַכט זיך.

שמואל קומט מיטן טלית־ותפֿילין זאַק; ווי זײַן שטייגער איז:

— גוט מאָרגן!

טרײַנע־מירל שטייט אים נישט אויף אַנטקעגן, ענטפֿערט שלאַבעריק "גוט־מאָרגן — גוט־יאָר", גיט אַפֿילו נישט אַ שמייכל.

— וואָס דיך! — און עפּעס נישט איר קול.

פֿרעגט ער עפּעס אומרויִק:

— ס'איז דיר עפּעס, טרײַנע־מירל?

זי ענטפֿערט נישט און לאָזט די אויגן אַראָפּ.

טראַכט ער: מאַלע וואָס! וואַשט זיך, זעצט זיך צום טיש; טרײַנע־מירל נעמט כמעט נישט אין מויל אַרײַן...

— טרײַנע־מירל?

זי קוקט נישט אויף'ן. די ברעמען אַראָפּגעלאָזט, פֿון אונטער די ברעמען קײַקלען זיך טרערן איבער די באַקן... איז דאָך עס נישט פּראָסט. שטייט ער אויף, גייט צו צו איר שטול, הויבט אויף די האַנט און וויל זי גלעטן איבער דער האָר־באַנד; מײַן טרײַנע־מירל גליטשט זיך אַרויס פֿון אונטער דער האַנט:

— לאָז מיך געמאַך...

און הויבט זיך אויף און לויפֿט צו דער קאַנאַפּע און גיט זיך אַ וואָרף אויף דער קאַנאַפּע און — מיטן פּנים צו דער וואַנט.

בלײַבט שמואל שטיין צעמישט אינמיטן שטוב; צוגיין האָט ער מורא. ער איז גאָרנישט געוווינט צו אַזאַ אויפֿפֿירן און ווייסט נישט, וואָס דאָס באַטײַט:

טרײַנע־מירל, דו ביסט נישט בקו הבריאות? שיקן נאָכן רופֿא? זאָג... דיר פֿעלט דאָך עפּעס...

דרייט זיך טרײַנע־מירל איבער כמעט מיט אַ כעס:

— און דו ווייסט נישט וואָס מיר פֿעלט? און דיר פֿעלט נישט וואָס מיר פֿעלט?

און צעוויינט זיך;

— ווי איז עס אַ ייִד אַזוי פֿאַרפֿלאַמט אין עסקים, ווי האָט מען עס אַזאַ תאווה צו געלט!

שטוינט שמואל:

— איך?

— ווער דען, איך ?

און קערט זיך ווידער אַפּ און טענהט שוין מכלומרשט צו דער וואַנט :

— אַ ייִד זאָל האָבן אַזאַ תאווה צו געלט ! אויף אַ ייִד זאָל דער יצר־הרע צו געלט אַזאַ שליטה האָבן . . .

— עס קומט אַ בעל־שם . . . אַז מען האָט שוין די זכיה . . . און מען זיצט מיט אַ בעל־שם שעהן לאַנג אין חדר פאַרשלאָסן . . . און ער לאָזט זיך בעטן, אַוודאַי לאָזט ער זיך . . . רעדט אַ ייִד נישט אַ וואָרט וועגן תכלית . . . יאָרן שטייען דאָך נישט . . . אַ לייִדיקע, אַ שטומע שטוב . . . קיין זכר פון אַ קינד . . . און ער וואָס בעט ? נאָר געלט און געלט, רעדט נאָר פון זיינע עסקים . . . פון זיין געהילך, פון זיינע טראַנספּאָרטן . . .

גיט זיך שמואל אַ רייַב בייַם שטערן, קוים פאַרשטאַנען.

גייט ער נעענטער צו, זעצט זיך נעבן טרייַנע־מירלען, נעמט איר האַנט אין זייַנע און זאָגט :

— זיי וויסן, זוגתי טרייַנע־מירל, אַז איך האָב נאָך מיטן בעל־שם הקדוש וועגן מייַנע עסקים קיין וואָרט נישט גערעדט !

זעצט זיך טרייַנע־מירל אויף מיט אַן אָפּן מויל.

— גלויבסט מיר, טרייַנע־מירל ? בהן שלי זאָג איך דיר !

איר מאָן גלויבט זי . . . מויערן צו שטעלן אויף שמואלס וואָרט.

— פון וואָס דען רעדסטו ?

— איך מוז דאָך דיר שוין זאָגן, — ענטפערט שמואל, — פון פרעמדע עסקים . . . איך בעט טאַקע, אָבער נישט פאַר מיר — פאַר אַנדערע ! ווייסט דאָך, אַן אָרעמע שטאָט, אַן פרנסה, און עס פעלן נישט קיין אונטערגענג, קיין חולאתן, רחמנא לצלן . . . און ד ע ר ייִד האָט אַ מיידל חתונה צו מאַכן, און י ע נ ע ר דאָס און נאָך איינער יענעם . . .

לייכטן אויף טרײַנע־מירלס אויגן מיט שטאָלץ אויף איר שמואלן . . .

— אזוינער, — שטאַמלט זי, — ביסטו גאָר ! . . און שפּאַרט אָן דעם קאָפּ אויף זײַן האַרץ — און רוקט זיך באַלד צוריק אָפּ :

— אָבער אַ קינד, — זאָגט זי, — וויל איך !

— אַ גאָט זאַך, טרײַנע־מירל . . .

— איז דערויף דאָ אַ בעל־שם . . .

— איך וויל אים נישט הלן דעם קאָפּ מיט אַזוינע זאַכן . . .

— דו מוזסט !

— איך מוז ?

— ווײַל איך וויל . . . דײַן טרײַנע־מירל וויל . . .

און אזוי ווײַטער און ווײַטער . . . און דאָס פּאָר־פֿאָלק איז אזוי פֿאַרנומען און פֿאַרטיפֿט מיט זיך און מיטן ענין, פֿון וואָס מען רעדט, אַז עס הערט נישט, ווי מען פֿאַרפֿאַרט פֿאַר דער טיר, ווי עמיץ גייט אין פֿאָדער שטיבל . . . און אומגעריכט גיט זיך אָן עפֿן די טיר, דער בעל־שם בכבֿודו ובֿעצמו באַווײַזט זיך . . . מוז מען דאָך אים שוין זאָגן וועגן וואָס עס איז דאָ געגאַנגען . . .

ווענדט זיך דער בעל־שם מיט זײַן זיס־אומעטיק קול צו טרײַנע־מירלען :

— ווילסטו דווקא, אשה ?

קוקט אויף איר שמואל צעטראָגן. און זי :

— איך וויל, רבי, איך וויל !

— און ער אויך ! — טײַטלט זי אויף שמואלן, וואָס שטייט שוין צעמישט.

— אזוי ? דו, שמואל, אויך ? — צעשמייכלט זיך דער בעל־שם,— נו, קום־זשע מיט מיר אין חדר אַרײַן . . . גייען זיי. שמואל גייט נאָך דעם בעל־שם און פֿאַרמאַכט הינטער זיך די טיר. טרײַנע־מירל, מיט האַרץ־קלאַפּעניש פֿאַר שרעק און פֿרייד, שטעלט זיך שטיל אויף

די נעגל צו צו דער טיר, און קאָן זיך נישט איַינהאַלטן און עפֿנט שטיל אויף אַ שמאָלער שפּאַרע די טיר: זי קאָן זיך בשום אופֿן נישט איַינהאַלטן! און לייגט צו אַן אויער און הערט אונטער. הערט זי, ווי דער בעל־שם, אַז ער האָט זיך געזעצט און געהייסן שמואלן זיצן, זאָגט צו איר מאַן מיט די ווערטער:

— זײַ וויסן, שמואל, — זאָגט דער בעל־שם, — אַז פֿון הימל פֿאַר דיר האָב איך גאָר איין ברכה באַקומען. מיטן כוח פֿון דער ברכה האָב איך דיר געגעבן עשירות . . . ווילסטו גאָר בנים . . . און אויב בנים איז אויס עשירות . . .

— איך האָב, רבי, קיינמאָל גאָרנישט געוואָלט קיין עשירות . . . זײַט מיר מוחל, רבי . . .

"מײַן טײַערער שמואל", קלאַפּט מיט פֿרייד אין טרײַנע־מירלס האַרץ . . .

מאַכט דער בעל־שם:

— אויב נישט עשירות, איז אָרעמקײַט . . .

— איז אָרעמקײַט! — באַשטייט שמואל, און טרײַנע־מירלס האַרץ הינטער דער טיר וואַקסט . . .

— אָרעמקײַט איז דלות . . .

— איז וואָס, רבי?

— קאָנסט ווערן, לאַ־עליכם, אַ מחוסר־לחם . . . אויסשטעלן די האַנט . . .

— כ'נעם אָן פֿאַר ליב . . .

טוט שוין טרײַנע־מירלען אַ צופּ בײַם האַרץ: איר שמואל וועט חלילה אויסשטעלן אַ האַנט נאָך אַ מתנת בשר־ודם . . .

— עס קאָן, לאַ־עליכם, פֿעלן ברויט אין מויל אַרײַן . . . דיר, דײַן ווײַב . . .

שמואל כאַפּט אַ ציטער . . . זײַן טרײַנע־מירל!

— ווילסט ?

פֿאַרגעסט זיך טריינע־מירל און פֿאַלט אַריין :

— ער וויל, רבי, ער וויל !

— יאָ ? — ווענדט זיך דער בעל־שם צו שמואלן — אַפֿילו ווערן נע־ונד, לאָזן זיך אין דער וועלט אַריין ? . .

— ווי טריינע־מירל באַשטייט !

— איך באַשטיי, איך באַשטיי !

— וועט אַזוי זיין ! — שטייט אויף דער בעל־שם, און טרייסט זיי באַלד : — ביז גאָט וועט זיך מרחם זיין . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

און אַזוי איז געווען.

נישט אויסגעגאַנגען אַ יאָר — אַ קינד אין וויג, אַ יינגעלע. און שיינען שיינט עס, זאָגט טריינע־מירל און אַלע זאָגן, ווי די זון . . . מען זאָל נאָר דערהיטן, ריבונו של עולם, פֿאַר עין הרע . . .

און עס האָדעוועט זיך דאָס קינד און וואַקסט . . . עס האָט אָפּגעפּאַקט און אָפּגעמאַזלט און וואַקסט ווידער . . . פֿון וויג צום דרדקי־מלמד, פֿון דרדקי צום גמרא־מלמד. פֿון חדר אין בית־המדרש אַריין . . . און אַן עילוי וואַקסט, אַ צירונג און אַ שיינדל פֿאַר טאַטע־מאַמע, פֿאַר דער קהילה און פֿאַר דער וועלט . . . אַבער מיט דודלס וואַקסן — אַזאַ נאָמען האָט מען דעם קינד געגעבן, — אי שמואלס אי טריינע־מירלס פֿאָטער האָבן געהייסן דוד ! — צוזאַמען מיט דודלס וואַקסן פֿאַלט דער מסחר . . . אינגאַנצן דאָס רעדל זיך איבערגעדרייט !

אָנגעהויבן האָט זיך עס באַלד ביים ברית . . .

דאָס געהילץ שוין אויף דער וויסל, אין שטוב — נכבדים; אַ שימחה, אַ גדולה, מזל־טוב, מזל־טוב ! דער קוואַטער גיט שוין צוריק איבער דאָס קינד, אַריינצוטראָגן צו דער יולדת. קלאַפּט מען אָן אין פֿענצטער. קומט מען אַריין אין טיר.

אַ בשׂורה רעה פֿון וואַסער:

— אַ ווינט — די טראַטוועס צעריסן, דאָס וואַסער — דאָס געהילץ צעיאָגט ... קיין שריד ופּליט געבליבן.

הויבט אויף שמואל די אויגן צום הימל:

— גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט גענומען!

— געלויבט זאָל זײַן זײַן ליבער נאָמען! — ענטפֿערט אָפּ די יולדת פֿון איר שטוב.

און צו וועקן דעם פֿאַרשטיינערטן עולם, מאַכט שמואל:

— נאָך דאָ אַביסל געהילץ אין וואַלד, נאָך אַביסל געלט בײַ לײַטן ... מאַכט ברכה, ייִדן ...

די לײַט זײַנען במשך פֿון אַ קורצער צײַט אויך יורדים געוואָרן; אַ גראָשן נישט אָפּגענומען; געבליבן נאָר דאָס ביסל געהילץ ...

קומט די צײַט, וויקלט שמואל אײַן זײַן דודלען אין טלית און טראָגט אים דאָס ערשטע מאָל אין חדר אַרײַן צום דרדקי־מלמד. טרײַנע־מירל שטייט אין פֿענצטער און קוקט נאָך, מיט אַ נחת־שטראַלנדיק פּנים צו דער שויב צוגעקלעפּט. שוין נישט די גאַנצע טרײַנע־מירל, אָבער די אויגן לײַכטן.

באַגעגנט שמואל, דודלען איבערן מאַרק טראָגנדיק, אַ ייִד פֿון וואַלד, אַ באַקאַנטן ייִד, אַ שרײַבער אין וואַלד. גיט ער אים אין פֿאַרבײַגיין "שלום"; פֿאַרהאַלט אים אָבער דער ייִד ...

— אוי, שלעכט, שמואל, שלעכט ... גאָר ביטער ...

— וואָס איז? — שמואל מיינט, דעם ייִד אַליין איז עפּעס.

— געברענט, — זאָגט דער ייִד, — און געברענט; וועגן — גריבער און לעכער; ווו אַ שטיקל שאָסיי — איבערגעקערט ... אויף די שליאַכן צעוואָרפֿן געהילץ, צעבראָכענע רעדער און אַקסן ... אין וואַלד פֿוילט ... דײַן געהילץ אויך, שמואל ...

שמואל קומט אַהיים נישט פֿריילעך. טרײַנע־מירל פֿאַלט בײַ זיך נישט אַראָפּ:

—ווייסטו וואָס, שמואל ? נעם און פֿאַרקויף מײַן צירונג און דאָס ביסל זילבער פֿון שטוב אַרויס, מאַך צו געלט און האַנדל . . .

— און ווייסטו וואָס, שמואל ? פּרוּוו תּבֿוּאה . . .

פֿאָלגט ער. האַנדלט מיט אַביסל ווייץ, מיט אַביסל קאָרן לאַנגזאַם, באַהיטזאַם; ער זעט — דער מזל האָט זיך אָפּגעטאָן . . . שפּילן מיטן וואַסער וועט ער זיך אַוודאי נישט אונטערשטיין . . .

הויבט דערווײַל דודל אָן חומש . . .

פֿאַרגעסט מען אַלץ, אַ שׂימחה, אַ גדולה ! אַ סעוּדת מצווה . . . אַ קניפּ אין באַק, און עס שטייט די פֿאַרב : טרײַנע־מירל דעקט אַ טיש מיט כּל־טוּב — איבערן שטאַנד . . . אַרום טיש — דער פּער פֿון דער קהילה. שטייט שוין דוד און זײַן חבר, דער אויספֿרעגער. אין דער מיט אויפֿן טיש . . . ליגט אים שוין דער חבֿר, דער אויספֿרעגער, דאָס ענטל איבערן קעפּעלע :

— וואָס לערנסטו, דוד ?

און ווי דודל וויל ענטפֿערן, ווערט פּלוצלונג טונקל אין שטוב, חושך — אין דרויסן. אַ שוואַרצע כמאַרע אַנגעפֿלויגן, און אַ ווינט האָט זיך ווי פֿון אַ קייט אָפּגעריסן . . . און אַ האָגל שלאָגט, שלאָגט די שויבן אויס . . .

פֿון שמואלס ביסל תּבֿוּאה וואָס ער האָט בײַ פּריצים אויפֿן פֿעלד אויף אייגן אַחריות געקויפֿט, איז — קיין שׂריד וּפליט געבליבן . . . קוים דאָס ביסל שטרוי פֿאַרן פּריץ.

נאָך אַלץ אָבער קיין סכּנת נפֿשות נישט. פֿאַראַן נאָך אַ הויז און דער שכן דער אינו־ישׂראל האָט אָן אויג דערויף. פֿאַרקויפֿט מען אים דאָס הויז, מען דינגט בײַ אים צוריק אַ דירה מיט אַ געוועלב און מען פֿאַרלייגט אַ שניט־קראָם. מאַטערט מען זיך נאָך עטלעכע יאָר... קומט ווײַטער אַ שׂימחה — דודל הייבט אָן תּפֿילין צו לייגן . . . ער וועט אַ דרשה זאָגן . . . אָט שטייט ער אין בית־מדרש אויפֿן באַלעמער. די עדה יידן קאָן פֿון אים קיין אויג נישט אָפּרײַסן. טרײַנע־מירל, הינטערן פֿאָרהענגל אין עזרת־נשים, ציטערט פֿאַר עין־הרע . . . אָבער

דודלס קול פֿאַרשיכורט זי מיט פֿרייד . . . ווי עס קלינגט זײַן קולכל ! . .

פֿאַלט אַרײַן אַ ייִד :

— עס ברענט ! ר׳ שמואל, אײַער געוועלב ברענט . . .

באַלד קלינגט דער גלאָק פֿון קלויסטער, גויים מיט עמערס און העק לויפֿן ראַטעווען דאָס הויז. — שמואל פֿון דירה און געוועלב איז אַרויס מיט גאָרנישט . . .

נעמט מען אַלץ אָן פֿאַר ליב. אַ דירה קריגט מען. שמואל נעמט זיך צו לופֿט־שנאַפּן אין גאַס, שטופּט זיך אַמאָל צו צו אַ מעקלערײַ, גייט אַפֿילו אַמאָל אין שליחות . . . טרײַנע־מירל לאָזט זיך אויך אַראָפּ און כאַפּט אַ כשרע מציאה אין מאַרק . . . אייער, אַ הון אַ פֿעטע און פֿאַרקויפֿט שכנות . . . לאָזט זיך נאָך טיפֿער אַראָפּ— קויפֿט אײַן אויף באַשטעלונג פֿאַר בעל־הביתטעס און צעטראָגט אין די הײַזער . . . אָרעם, קרוע, בלוע, פֿאַרשוואַרצט דאָס פנים, נעבעך. אָבער נחת אין די אויגן שטראַלט . . . אַזוי בײַ איר, אַזוי בײַם אָפּגעמאַטערטן שמואל.

דודל קיין עין־הרע, וואַקסט. שוין איבערגעגאַנגען אין בית־המדרש אַרײַן. און ער שמט — אַ מתמיד, אַן עילוי שבעילויים . . . און אַ זײַדן קינד, אַ פֿרום קינד . . . מאַמעס בענטשן זיך מיט אים . . . שדכנים ווײַזן זיך, שדכנים האַקן שוין אָפּ די שוועל . . . אַ לאַנד־שדכן געקומען, מיטן בערדיטשעווער פּרנס אַ שידוך גערעדט. דער בערדיטשעווער פּרנס, אַ ייִד אַ למדן, אַ מיוחס און אַ גבֿיר, שיקט אַראָפּ אַ דיין פֿון שטאָט דעם חתן צו פֿאַרהערן. און אָט — געקומען דער דיין, אַ ייִד מיט ברילן גרויסע, אַ ווײַסער באָרד אַ לאַנגער. אַ חשובֿער ייִד, אַביסל אַ צעטראָגענער . . . און עס איז ערבֿ ראש־חודש, וועט עסן סעודת ראש־חודש. טרײַנע־מירל קאָשפּערט ערגעץ אויס אַ הערינג און קוילעט . . . די מענער — דער אורח, דער מאַן שמואל און דודל — געוואַשן זיך, זעצן זיך צום טיש . . . טרײַנע־מירל שטייט בײַם אויוון און וואַרט אויף נחת . . . זי זעצט זיך שוין נישט צום טיש מיט אַזאַ ייִד . . . און אָט ווישט זיך אָפּ דער דיין דאָס מויל. שמואל דערלאַנגט אַ גמרא, דער דיין עפֿנט, רוקט צו דודלען :

— דאָס קאָנסטו ?

— כ׳קאָן, — קלינגט דודס קול . . .

— קוק נאָך אַמאָל דורך.

— כ׳דאַרף נישט . . .

שמואל וואַרפט אַ בליק צו טרײַנע־מירלען, טרײַנע־מירל רויטלט זיך און ענטפערט מיט אַ פאַרבאַרגענעם שמייכל. נעמט דער דיין צוריק די גמרא צו זיך און פרעגט אַ קשיא, אפנים זייער אַ האַרבע קשיא . . . טרײַנע־מירל האָט בטחון אין איר קדישל . . . און אָט פירט ער מיטן הענטעלע איבערן גלאַטן שטערנדל, דאָס פנימל רויטלט זיך, אין די אויגעלעך צינדן זיך ליכטלעך אָן, אַרום די ליפּלעך שפּילט אַ זיס שמייכעלע. און אָט עפנט ער דאָס כשרע מײַלעכל אויף, באַלד וועט אַ זילבערן תאווה־גלעקעלע קלינגען . . .

אָבער פון דודלס מײַלעכל איז נאָר אַ פאַרע אַרויס!

דודל האָט פלוצלונג דאָס לשון פאַרלוירן!

— —

מילא, דלות—אויסגערעדט; די צרה איז אין די תנאים נישט געשטאַנען. דער בעל־שם קומט נישט, נעמט שמואל טרײַנע מירלען זײַן ווײַב און דודן זײַן קינד און לאָזט זיך צום בעל־שם; ער וועט זיך מיט אים אויסטענהן. וואָס איז עס פאַר אַ פינצטערער צולאָג?

שמייכלט ער, דער בעל־שם.

— אַזוי, — זאָגט ער, — דאַרף זײַן . . . ביז עס וועט — אונטערקומען די צײַט.

און הייסן הייסט ער אַזוי טאָן:

טרײַנע־מירל, בײַ וועלכער ער איז שוין אַזויפיל מאָל געווען אַ גאַסט, זאָל בלײַבן בײַ אים אין שטאָט — זײַן טאָכטערס גאַסט; עס וועט איר, ברוך־השם, גאָרנישט פעלן. דודל זאָל אויך בלײַבן און זעצן זיך בײַ אים אין בית־המדרש לערנען.

— זאָל ער דערווײַל לערנען אָן לשון . . .

הערט מען: "דערוויַיל", אַטעמט מען שוין אָפּ.

— און דו, — ווענדט זיך דער בעל־שם צו שמואלן, — מוזסט זיַין אַ ציַיט נע־ונד. האָסט פֿאַרלוירן דיַין מזל אויפֿן וואַסער, מוזסטו עס צוריקברענגען פֿון וואַסער. מיטן ברעג פֿון וואַסער, נאָכן שטראָם, זאָלסטו גיין. פֿון קהילה צו קהילה . . . און הער, שמואל, — קומסטו אין אַ קהילה אַריַין און דו זעסט — מען קען מיך, מען האָט מיַין נאָמען געהערט, אַז דו זאָגסט "בעל־שם", ווייסט מען וואָס טיַיטש, גיי וויַיטער . . . ווערסטו אָבער קומען צו אַן אָרט, ווו מען וועט עפֿענען מויל און אויערן, נישט אַנהויבנדיק צו ווייסן, ווער און וואָס איך בין,— דאָרט, שמואל, ווערסטו אויפֿגעריכט ווערן . . .

און ער איַילט אים צו:

— שטיי נישט, שמואל! איך האָב דאָך דיר געזאָגט: "ווערסט אויסשטעלן אַ האַנט". ניי דיר אויף אַ טאָרבע, נעם אַ שטעקן און גיי!

— מיטן בוג גיי, דערנאָך מיט דער וויַיסל, — גיט ער צו, אָפּגייענדיק אין זיַין חדר אַריַין.

— —

אַז דער בעל־שם הייסט, פֿאָלגט מען; געזעגנט מען זיך.

בלייַבט טריַינע־מירל בייַם בעל־שם אין הויז; זיַין טאָכטערס גאַסט. זעצט זיך דודל לערנען אין בעל־שמס בית־המדרש, "דערוויַיל" אַן לשון. און שמואל נייט זיך און הענגט זיך אַ טאָרבע איבער די אָקסל און לאָזט זיך בייַם ברעג, מיטן וואַסער . . .

גייט ער. ווו ער קומט אין אַ קהילה אַריַין — עס קלינגט מיטן בעל־שם. חולאים אויסגעהיילט, מיט קינדער געבענטשט, געפֿאַלענע אויף די פֿים אויפֿגעשטעלט . . . עס ריידן דערפֿון אַלע מיַילער, עס לויבן און ווערן נישט מיד לויבנדיק אַלע צונגען . . .

איבערגעקומען דעם ברעג פֿון בוג, גייט ער מיטן ברעג פֿון דער וויַיסל . . . ווידער דאָס זעלבע . . . נישט לייַכט צו געפֿינען אַן אָרט, ווו מען ווייסט נישט פֿון דעם בעל־שם; אין פֿאַרוואָרפֿנסטע העק! גייט ער און גייט ביז ער קומט צו אַ גרעניץ. קיין פּאַס האָט ער

נישט; דער בעל־שם האָט געהייסן גיין. — פּעקלט ער זיך דורך און קומט בשלום אַריבער . . . גייט ער שוין, און די ביינער ברעכן, און פאַלט ממש פון די געשוואָלענע פיס. אויף יענער זייט גרעניץ. עס שרעקט אים נישט אָפּ. ער מוז צוריק ברענגען זיין מזל און דודלען זיין לשון. קומט ער אַמאָל, פרייטיק, שוין אויפן טאָג, אין א דייטשער שטאָט אַריין. עפּעס אין א שמאָל געסל אַריינגעפאַלן; די פיס טראָגן נישט ווייטער. שטעלט ער זיך צו צו א מויער, שפּאַרט זיך אָן מיטן אַקסל, און הויבט די אויגן צום הימל אַרויף: ריבונו של עולם, וווּ איז דאָ א מרחץ? וווּ א מקום קדוש? און וווּ וועט ער האַלטן שבת?

עפנט זיך אין דער זעלבער רגע פון א הויז קעגנאיבער א פענצטער, שטעקט א דייטש אַרויס דעם קאָפּ, אָן אַלטער דייטש, אַפילו נישט קיין גלוח, אַפילו מיט א יאַרמולקע איבערן קאָפּ, אָבער א פּנים פון אָן אמתן דייטש, דאָס בערדל פיין פּאַרקעמט, און די יאַרמולקע איז גאַרנישט קיין יאַרמולקע, וואָס שמואל קאָן, נישט שפּיציק, עפּעס קאַנטיק . . . א דייטשע יאַרמולקע . . . .

כאַפּט שמואל א ציטער, ער וועט אוודאי אָנשרייען, וואָס ער שטייט דאָ, וואָס ער שפּאַרט זיך אָן אין מויער. דער דייטש אָבער בייזערט זיך נישט און רופט צו אים אַריבער עפּעס גאָר ייִדישלעך, דייטשמעריש, אָבער מיט א ייִדיש האַרץ:

— זי זינט י ו ד ע?

שמואל שאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ; "א שאלה דאָס איז?" טראַכט ער.

— דאַן קאָמען זי גיטיגסט נעהער . . .

גייט שמואל קווער אַריבער דער גאָס, עפנט זיך א הויז־טיר, קומט אַרויס א דינער, זאָגט, דער הער בעט אַרויף . . . פירט ער אים איבער געוועקסטע און מיט דיוואַנעס באַלייגטע טרעפּ. שמואל גייט אויף די שפּיץ־קנאַפּל, וואָס וויניקער צייכן איבערצולאָזן. קומט מען אויפן שטאָק אַרויף. שטייט שוין דער דייטש, און הינטער אים א דייטשקע, אין דער אָפענער טיר. שטרעקט אים דער דייטש אויס די האַנט:

— שלום־עליכם !

איך אביסל דײַטשמעריש. די דײַטשקע זאָגט :

— איין גאסט אים הויזע —, גאָט אים הויז . . .

די שטימען זײַנען עפּעס נישט קיין פֿריילעכע. אָבער עס שמעקט מיט אמתער הכנסת־אורחים. מען פֿירט אים אין שטוב אַרײַן. מען גיט אים עפּעס לײַכטס טועס צו זײַן. דער דינער, וואָס איז אוועקגעגאנגען, קומט באַלד צוריק און מעלדעט :

— פֿערטיק !

ווײַזט זיך ארויס, אַז פֿאַרטיק איז פֿאַר שמואלן אַ וואַנע. גייט ער אַרײַן, וואַשט זיך אָפּ לכבוד שבת, גייט ארויס, ווישט זיך אָפּ מיט האַנטיכער, וויל אָנטאָן די מלבושים, — קוקט זיך אום : דער משרת, אפנים ארויסגייענדיק, האָט אים זײַנע מלבושים צוגענומען . . . פֿאַר דאָס ליגן אויף אַ שטול — אַ פֿריש העמד מיט אַ טלית־קטן מיט אַלע אַנדערע זאַכן . . . כאַפּט ער אויף זיך דאָס העמד מיטן טלית־קטן, וואָס אָנבאַלאַנגט דער רעשט, בלײַבט ער שטיין : אפֿשר שעטנז?

קלאַפּט אָבער אָן דער בעל־הבית :

— מײַן הער, אײַלן זי גיטיגסט צו . . . צײַט צו גיין צו קבלת שבת . . . און ווײַטער עפּעס גאָרנישט קיין פֿרײַע שטימע.

אָבער "קבלת־שבת" — אוים פּחד פֿאַר שעטנז . . . ער טוט זיך אָן. מען גייט דאַווגען, אַ דײַטשע שול, אָבער אָן אַ אָרגל, אַ כאָר, אָבער אָן נשים . . . און מען דאַוונט, עפּעס דײַטשמעריש, אָבער פֿון סידור ארוים . . . מען קומט צוריק אַהיים : שלום־עליכם, קידוש . . . און אַ געדעקטער טיש — אויף אַלע ייִדן געזאָגט. עס בליצט פֿון די זילבערנע לײַכטער און כלים און אַלערליי קריסטאַל און גלאָז־וואַרג . . . בײַם עסן זינגט מען זמירות . . . בײַם בענטשן — די דײַטשקע נעמט אַ סידור און בענטשט אויך; דאָס טעכטערל, ער באַמערקט זי ערשט, אַ מיידעלע פֿון אַ יאָר פֿופֿצן — בענטשט אויך . . . נאָכן עסן — מען פֿירט אים אין אַ באַזונדער חדר אַרײַן שלאָפֿן. זינט ער לעבט, האָט ער נאָך אַזאַ בעט נישט געהאַט . . .

—אָבער אין שלאָף טראַכט זיך אים: וואָס קאָן עס זײַן? אַזאַ עשירות — און קיין שמייכל אויפֿן פּנים. שבת, און אַז מען פֿאַרגעסט זיך אַ ווײַלע זיפֿצט מען. אַזוי ער, אַזוי זי, אַזוי דאָס מײדעלע... דער שלאָף אָבער איז גובר. אינדערפֿרי — אין שול אַרײַן, דערנאָך עסן און ווידער אָפּרוען אין באַזונדערן חדר.

— פֿילײַכט ווילט זי אײַן ספֿר?

— אדרבא!

דערלאַנגט אים דער בעל־הבית אַ מדרש.

ער עפֿנט און פֿאַרגעסט זיך און טראַכט ווידער וועגן דעם, וואָס עס קאָן פֿעלן דעם דײַטש, און דרימלט אײַן. דאָס זעלבע בײַם שלוש־סעודות... שפּעטער בײַ דער הבֿדלה... נאָך הבֿדלה ווערן די פּנימער עפּעס גאָר חושך... מען שווײַגט, און אַז מען רעדט אַרויס אַ וואָרט, איז עס, ווי פֿון אַ קבֿר אַרויס...

מילא, פֿרעגן וועט ער דאָך נישט. אַן אורח מישט זיך נישט. און דערבײַ האָט ער דאָך זײַנס אין זין. גיט ער אַ טאַפּ דעם דײַטש נאָך ויתן לך, — דאָס ווײַב מיט דער טאָכטער זײַנען אַרויס:

— קענט איר נישט, בעל־הבית לעב, דעם בעל־שם?

— ווי?

זאָגט ער שוין דײַטלעכער:

— בעל־שם!

— וואָס איזט זײַן געשעפֿט?...

גיט שמואלן אַ פֿריילעכן קלאַפּ אין האַרץ.

און דער דײַטש זאָגט:

— אײַן אומבאַקאַנטע פֿירמאַ!

און גיט צו:

— נימאַלס געהערט!

שפּרינגט שוין שמואל אויף דערפֿרייט:

— דער מאַן איז קיין פּירמאַ, — זאָגט ער, — ער פירט קיין געשעפטן נישט . . . חס ושלום !

זעט ער אָבער, אז דער דײַטש הערט אים שוין נישט. זיצט טיף אַרײַנגערוקט אין פאָטעל, פאַרטראַכט, די אויגן אין אויער אַרײַן...

— נעבעך, עפּעס אַ שרוי בצער ! — טראַכט שמואל און שאַרט זיך אַרויס צו זיך אין הדר אַרײַן אויף די נעגל, און וואַרפט זיך אין בעט אַרײַן. שלאָפן אָבער קאָן ער נישט. ליגט ער אַזוי און ליגט, ביז עס ווערט גאָר שפּעט. די גאַס ווערט שטילער און שטילער און גאָר שטיל. מען לעשט אין גאַס די לאָמפּן אויס. אין דער פינצטערער שטילקייַט הערט ער, ווי די דײַטשקע קומט צום דײַטש און רופט אים זייער שטיל שלאָפן. באַלד קומט די טאָכטער :

דער דײַטש רירט זיך אפנים נישט . . . שטייען זיי אָדער זעצן זיך נעבן אים. עפּעס הייבט מען אָן זייער שטיל צו ריידן, מער — שטיל צו זיפצן . . .

דערנאָך צעוויינט זיך דאָס מיידל אויף אַ קול און גייט אַרויס; צעוויינט זיך די מוטער און גייט איר נאָך. און דער דײַטש — דער פאָטער, קרעכצט ! — שטעלט זיך אויף :

— אַך, גאָט, גאָט ! אַך, דו ליבער גאָט ! — און גייט נאָך.

אינדערפרי, טראַכט שמואל, וועט ער זיך, בײַם געזעגענען, דורכריידן מיטן דײַטש . . . דאגה בלב איש — ישיחנה . . . און שלאָפט ווײַטער אײַן . . .

אינדערפרי, ער וויל זיך געזעגענען, מען בעט אים בלײַבן אויף פרישטיק, די דײַטשקע מיט דער טאָכטער גייען אַרויס, וויל שמואל ריידן. וועט ער דאָך נישט צוטרעטן מיט אַמאָל צו דער זאַך, הויבט ער אָן פון אַ זײַט :

— האָט איר, ווירקלעך, דײַטש-לעב, נישט געהערט פון בעל-שם ? . .

ענטפערט דער דײַטש נאָכאַמאָל :

— ניע פאָן דער פירמאַ געהערט : גאַנץ היער אומבעקאַנט . . .

— אזוי! — מאכט שמואל מיט נאך א לייכטערן הארץ.

— עס איז אבער, — זאגט ער ווייטער, — דייטש־לעב, בעל־הבית־לעב, קיין פירמע נישט... עס איז א ייד...

— א יודע? — פרעגט איבער דער דייטש שוין מער פאראינטערעסירט, און הויבט, אפשר דאס ערשטע מאל, די ברעמען אויף.

— א יודע, — זאגט שמואל נאך.

— און א ייד, — זאגט ער, — מיט תורה ועבודה, מיט מצוות און מעשים טובים, און א הימל־מאן.

— וואס?

— א געטלעכער מאן!

— זא? — ענטפערט דער דייטש עפעס נישט זייער גלויביק און וויל ווייטער פארזינקען אין זיינע מחשבות...

— איך וויל אוועקגיין, רב דייטש...

— זא, זי איילן?

— איך וויל מיך געזעגענען...

— זא... — און שטרעקט אים אויס א האנט; ער וויל נאך רופן די פרוי און די טאכטער.

— אבער, — זאגט שמואל, — יאגט אייך נישט אזוי, רב דייטש; עס זאל אייך נישט פארדריסן, איך וויל אייך עפעס בעטן...

— אך, זא... זייער גערן... פארציייען זי, דאס איך עס פערגעסן האב... איך בין, לײדער, זא...

און שטעקט שוין די האנט אין טאש אריין...

— ניין, ניין, דייטש... נישט דאס האב איך אצינד געמיינט... עפעס אנדערש וועל איך אייך בעטן... איר זייט דאך א ייד!

— מיט לייב און זעל!

— איך אויך . . . זאָגט מיר ,וואָס אײַך פֿעלט ?

בלײַבט דער דײַטש דערשטוינט . . . באַנוצט זיך דערמיט שמואל :

— עפּעס דריקט דאָך אײַך אויף דער נשמה, אייך, אײַער ווײַב, אײַער טאָכטער . . . זאָגט, וואָס . . . עפּנט דאָס הארץ פֿאַר א ייִד, א ייִד א ייִד העלפֿט אמאָל . . . קוקט נישט אויף מײַן אָרעמקײַט . . .

— דאָס ניכט, — ענטפֿערט דער דײַטש, — אבער אונדז קאָן נימאַנד העלפֿן . . .

און ער פֿאַרציילט אים : בײַ די גרעסטע דאָקטוירים געווען . . . בײַ די גרעסטע פּראָפֿעסאָרן.

— א חולאת, לא־עליכם ?

— וואָס ?

— א קרענק ?

— א קראַנקהייט . . . יאָ, א געהיימע . . . אײַן אומגליק . . .

— איז דאָ, — פֿאַלט אים אַרײַן שמואל אין די רייד, — איינער וואָס העלפֿט . . .

— יאָ, דער הער גאָט !

— גיכער אין זײַן נאָמען דער בעל־שם . . .

און דער דײַטש לאָזט עפּעס צו זיך ריידן, און שמואל פֿאַרציילט אים פֿון בעל־שם פֿון זײַנע ניסים ונפֿלאות. און דאָס הארץ בײַם דײַטש הויבט זיך און הויבט זיך, און דאָס פּנים לײַטערט זיך צוביסלעך, און די אויגן קלערן זיך ביסלעכווײַז, און ער זאַפּט אײַן שמואלס רייד. — אַלע מאָל איבערפֿרעגנדיק, אַז ער פֿאַרשטייט נישט,— ווי א שוואָם זאַפּט זיי, ווי א נחת, ווי א בשׂורה א גוטע . . .

— פֿאָלגט מיך, — ענדיקט שמואל, — איך וויל נישט און דאַרף נישט וויסן, וואָס, וועמען בײַ אײַך אין הויז עס פֿעלט. נאָר פֿאָלגט מיך, הייסט אײַנשפּאַנען א בויד און לאָזט אײַך פֿירן צום בעל־שם . . .

וואַקלט זיך דער דײַטש . . . און נאָך א ווײַלע :

— יאָ . . . איך מוז אבער מיט מײַנער פֿרוי אונד טאָכטער שפּרעכן . . .

שרײַט אוים שמואל מיט פֿרייד :

— גייט מיטן רעכטן פֿוס און שפּרעכט, און גאָט וועט העלפֿן.

האָבן אָבער אַלע ווײַבער, זעט אוים, איין טבֿע : די דײַטשקע איז הינטער דער טיר געשטאַנען, צו דער רעכטער מינוט אַרײַנגעקומען, דאָס טעכטערל הינטער איר . . . זי זאָגט, אַז פּרוּוון דאַרף מען . . . אין אַ פּאָר שעה אַרום — די בויד געשפּאַנט, מען זעצט זיך אײַן, מען פֿאָרט גאַלאָפּ. מען פֿאַרהאַלט זיך נאָר בײַ דער גרעניץ . . . דאָ וועט שוין געדויערן; שמואל האָט דאָך קיין פּאַס נישט . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

איידער זיי וועלן אַריבער די גרעניץ, וועל׳מיר זען, וואָס דערווײַל בײַם בעל־שם טוט זיך.

זיצט ער איינמאָל, דער בעל־שם, און צעשמייכלט זיך און זאָגט צום שמש.

— גיי, רוף מיר יונה דעם שנײַדער.

גייט ער און ברענגט אים.

— זאָג נאָר, יונה, קאָנסט נעמען אַ מאָס מיטן אויג, און יענער זאָל אָגרנישט וויסן, ווי דו נעמסט פֿון אים אַ מאָס ?

— אַזוי טו איך דאָך מיט אײַך, רבי . . . אײַער טאָכטער, זאָל לעבן, הייסט נייען, קוק איך און וואַרף אַן אויג . . .

— און פֿאַר נשים אויך אַזוי ?

— אַלץ איינס, רבי !

— און ווילסט עפּעס טאָן פֿון מײַנעטוועגן ?

— עד חצי המלכות, רבי !

— איז גוט. דרייט זיך דאָ בײַ מיר אין שטוב אַרום אַ פֿרעמדע ייִדענע . . .

— אהא, טרײַנע־מירל, מײנט דער רבי.

— יאָ. און איר זון, דודל, לערנט בײַ מיר אין בית־המדרש. גײ, און נעם פֿון בײדע אַראָפּ מיטן אויג אַ מאָס . . .

— אויף וואָס פֿאַר אַ מלבושים, רבי?

— שטעל דיר פֿאָר, יונה, ווי עס וועט זײַן מיט דודלען תנאים. דאַרף ער מלבושים און די מוטער מלבושים . . . און — בעל־הבתישע.

— און סחורה, רבי?

— נעם די בעסטע, אויף מײַן חשבון, יונה . . .

— גוט, רבי!

— נאָר עס זאָל זײַן פּונקט פֿון הײַנט אין אַ חודש אַרום.

— נישט אַ שעה לענגער, רבי . . .

פֿאַרנאַכט אין אַ חודש אַרום, ברענגט דער שנײַדער די מלבושים. זיצט דערבײַ דעם בעל־שמס טאָכטער, זאָגט ער צו איר:

— נעם די מלבושים און גײ אַרײַן צו דײַן גאַסט טרײַנע־מירל, און זאָל זי זיי אָנטאָן. איך האָב געהייסן. און זי זאָל נישט אַרויס פֿון שטוב און וואַרטן דאָ אין דײַן צימער, ביז מען וועט זי רופֿן . . .

פֿרעגט זי נישט איבער קײן וואָרט, נעמט די מלבושים און גײט.

— און דו, — זאָגט דער בעל־שם צום שמש, — נעם דודלס מלבושים און טראָג אין בית־המדרש אַרײַן. זאָג, איך האָב געהייסן, ער זאָל זיך אָפּוואַשן און אָנטאָן. און אַרײַנגײן און זיצן מיט זײַן מאַמען ביז איך וועל זיי רופֿן.

וויל שוין דער שמש גײן.

— און דערנאָך, — זאָגט נאָך דער בעל־שם, — זאָלסטו מיר תיכף ומיד אהער רופֿן אונדזער שכן דעם דײַן און דעם סופֿר און רוף מיר אַרײַן אַ מנין ייִדן, נאָר באַלד . . .

קומען באַלד אַלע גערופֿענע, בעט זיי דער בעל־שם זיצן, און דעם צוריקגעקומענעם שמש הייסט ער אַרײַנגײן צו דער טאָכטער און הייסן אָנגרייטן כיבוד.

— וואָס פאַר אַ כיבוד, רבי ?

— ווי אויף תּנאים . . . ווי אויף אַ געהויבענע תּנאים.

גייט דער שמש, זאָמט זיך אַ ווײַלע און קומט צוריק :

— גרייט !

— אַצינד ברענג אַרײַן ליכט, מער ליכט.

טוט ער אַזוי, דער שמש. און ווי ער ברענגט אַרײַן לײַכטער מיט ליכט און צעשטעלט אויפן טיש, פאַרפאַרט פאַר דער טיר אַ בויד. קריכט אַראָפּ פון דער בויד שמואל און דער דײַטש און די דײַטשקע און דאָס טעכטערל, און קומען אין שטוב.

שטעלט זיך אויף דער בעל־שם :

— שלום־עליכם, אַבֿרהם !

און דערלאַנגט דעם דײַטש די האַנט.

— ס׳קאַצל־קומט, נשים ! זעצט אײַך.

ווערן זיי ניבֿהל ונישתּומם און זעצן זיך; די דײַטשקע מיט דער טאָכטער, פאַרשטייט זיך, בײַ אַ באַזונדער טיש.

— און אַצינד, דײַטש־לעב, — שמייכלט דער בעל־שם, — אמונה, זע איך אין אײַערע אויגן, — אין מיר האָט איר שוין . . . פאַרציילט־זשע אונדז פריער פאַר אַלעם — ווי אַזוי איר זײַט רײַך געוואָרן. און דו, שמואל, עפן אַביסל די טיר, — שמייכלט צו אים דער בעל־שם, — מאַך אַ שפּאַרע, דאָרט זיצט זוגתך טרײַנע־מירל, און זי האָט ליב צו הערן דורך אַ שפּאַרע.

שמואל פאָלגט גאַנץ גערן, און דער דײַטש אַבֿרהם פאַרציילט, דײַטשמעריש, אָבער מען פאַרשטייט אים.

מיט יאָרן צוריק איז ער געווען אַ גאַנץ אָרעמער דײַטש . . . געהאַט עטלעכע טאָלער | און פורכט געהאַט געשעפטן צו מאַכן. איינמאָל בײַנאַכט, ער קאָן נישט שלאָפן פאַר זאָרג, קלאַפּט עמיץ אָן אין פענצטער . . . זומער־צײַט, שטייט ער שטיל אויף פון בעט, ער זאָל דאָס ווײַב נישט וועקן, און עפנט דאָס פענצטער. אַ באַקאַנטער געווען פון הינטער דער שטאָט, בײַ דעם אויסגוס פון ים . . . זאָגט אים

יענער אזוי: אַ פֿאַרפֿלייצונג האָט אָנגעבראַכט געהילץ... פּויערים האָבן עס אַרויסגעצויגן מיט אײַזנס, און מען קאָן עס קויפֿן כמעט אומזיסט...

— הערסט, שמואל? — מאַכט דער בעל־שם צו שמואלן, וואָס האָט שוין נישט אָפּגעטראָטן פֿון דער טיר מיט דער שפּאַרע, — דײַן געהילץ!

— איך הער, רבי, איך הער! — ענטפֿערט שמואל און ווענדט זיך פֿאָרט פֿון שפּאַרע נישט אָפּ.

און דער דײַטש מיינט, ער דאַרף זיך פֿאַרענטפֿערן, און גיט צו פֿאַרשטיין, אַז על פּי דין איז אַזאַ געהילץ הפֿקר... און פֿאַרציילט ווי ביליק ער האָט דאָס האָלץ געקויפֿט... און וויפֿל ער האָט פֿאַרדינט דערינען... אַ שפּאָר ביסל געלט.

— און געלט, — שלאָגט אים איבער דער בעל־שם, — גייט שוין צו געלט... און באַלד איז דיר די בת־יחידה געבוירן געוואָרן... קיין עין־הרע אַ בתולה נאה... אַ מיידל, ווי מען זאָגט בײַ אײַך, ווי אַ גאָלד... שוין אַ כלה?

—דאָס איז דאָך, געטלעכער מאַן, — פֿאַרברעכט דער דײַטש די הענט, — מײַן אומגליק... זי קאָן ניכט פֿערלאָבט ווערן!

— פֿאַרוואָס?

פֿאַרציילט דער דײַטש, אַז מען האָט זײַן טאָכטער גערעדט די שענסטע און די בעסטע שידוכים, איז זי אָבער אַ קראַנקהײַט באַפֿאַלן. אַזוי ווי מען ווײַזט איר אַ חתן, ווערט איר איבל, נישט גוט, און אַז מען פֿירט זי נישט שנעל אַרויס, פֿאַלט זי אין אָנמאַכט.

— אַזוי ווי איר זעט, געטלעכער מאַן, געזונט און פֿריש... און קוים דערזעט זי אַ חתן — חלשט זי...

ער איז שוין געווען מיט איר און גערופֿן צו איר די בעסטע דאָקטוירים, די גרעסטע פּראָפֿעסאָרן...

— אַזוי? — שלאָגט אים דער בעל־שם איבער מיט אַ שמייכל.

— דאָס איז אינגאַנצן דײַן צער און דײַן צרה? און איך, זעסטו,

אַבֿרהם־דײַטש, וועל איר ווײַזן אַ חתן, און נישט נאָר זי וועט נישט חלשן, עס וועט איר נישט איבל ווערן, — זי וועט אים אנטקעגן לויפֿן מיט פֿאַרשפּרייטע הענט!

— שמואל, לאָז אַרײַן דײַן ווײַב און דײַן זון.

לאָזט אויף זיך טרײַנע־מירל נישט ווארטן און בלײַבט שטיין, ווי צוגעשמידט צום אָרט לעבן מאַן, קומט נאָך איר אַרײַן — דודל... און דאָס יִינגל מיטן מיידל דערזעען זיך, און דערשרעקן זיך, איינס אויף אַנדערן קוקנדיק, און ווערן בלאַס און באַלד רויט... און נישט ווילנדיק מאַכן דאָס יִינגל מיטן מיידל עטלעכע שריט זיך אנטקעגן, און בלײַבן שטיין צעמישט, פֿאַרשעמט, און רײַסן קוים אָפּ איינס פֿון אַנדערן די אויגן מיט גוואַלד און לאָזן די קעפּ אַראָפּ, צעמישט.

— נו, מיידל, — פֿרעגט דער בעל־שם, — נישט איבל? דעם חתן ווילסטו?

ציטערט זי און שאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ...

— און דו, דודל, ווילסט די כלה?..

און געביט אים:

— ענטפֿער, דודל!

ענטפֿערט דודל בפֿירוש:

— יאָ, רבי!

— און דו וועסט נאָך, — זאָגט דער בעל־שם, — אַ דרשה זאָגן. סופֿר, שרייב תנאים...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין די תנאים האָט דער בעל־שם געהייסן אײַנשרײַבן, אַז אַבֿרהמל־דײַטש גיט זײַן גאַנץ פֿאַרמעגן אָפּ נדן דער טאָכטער... און הן אבֿות החתן ווי אבֿות הכלה וועלן עסן אייביקע קעסט ביי די קינדער.

ניסים אויפֿן ים

אין דער מדינה האָלאַנד, אין אַ האַלב איינגעזונקען הײַזל בײַם ברעג פֿון ים האָט געוווינט אויך אַ שטומע נשמה — אַ ייִדישער פֿישער מיטן נאָמען "סאַטיע". אפֿשר נאָך אַן עלטער־זיידן סעדיה; נאָר פֿון דעם האָט ער נישט געוווּסט. ער האָט בכלל זייער ווייניק געוווּסט פֿון ייִדישקייט. פֿון אבֿות־אַבֿותיו אַ פֿישער. פֿאַרברענגט טעג און יאָרן אויפֿן ים, געלעבט — אין איינציקע ייִדישע משפּחה צווישן ניט־ייִדן, וואָס זאָל ער וויסן? סאַטיע כאַפּט פֿיש, דאָס ווײַב זײַנס שטריקט נעצן און פֿירט די שטוב, די קליינע קינדער וואַלגערן זיך אין זאַמד און זוכן בורשטין . . . און אַז סאַטיע גייט אויפֿן ים און עס מאַכט זיך אַ שטורעם־ווינט, עס ווערט סכּנת־נפֿשות, האָט — נישט ער אויפֿן ים, נישט דאָס הויז־געזינד אין שטוב,—נישט געקאָנט אַפֿילו קיין שמע־ישׂראל מתפּלל זײַן . . . האָט סאַטיע געקוקט שטום אין הימל אַרײַן; דאָס ווײַב זײַנס שלאָגט זיך אין קאָפּ אַרײַן, אָדער שלײַדערט נאָך אפֿשר אַ בייזן בליק צום בייזן, פֿינצטערן הימל אַרויף, און די קינדער וואַרפֿן זיך אויפֿן זאַמד און רופֿן גלײַך מיט אַנדערע קינדער: סאַנטאַ מאַריאַ, סאַנטאַ מאַריאַ!

און פֿון וואַנען האָבן זיי געזאָלט וויסן מער? צופֿוס גיין אין קהילה אַרײַן — איז ווײַט, פֿאָרן האָט די אָרעמע פֿאַמיליע, וואָס האָט

קוים פּרנסה געהאַט, נישט געקאָנט, און, אַ חוץ דעם, לאָזט דער ים נישט אַוועק. סאַטיעס פאָטער, סאַטיעס זיידע און עלטער־זיידע זײַנען אומגעקומען אויפֿן ים. נאָר אַזאַ כּוח האָט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענטשנס געפֿערלעכסטער שונא. און גאַנץ אָפֿט אַ פֿאַלשער שונא, און — ליב האָט מען אים, און ציען ווערט מען צוגעצויגן צו אים ווי מיט צוואַנגען . . . און מען קאָן זיך פֿון אים נישט אָפּרײַסן, ווײַל מען לעבן אויף אים און אונטערגיין אין אים . . .

נאָר איין ייִדישער מינהג איז אין דער משפּחה געבליבן — יום־כּיפּור!

ערבֿ יום־כּיפּור אינדערפֿרי האָט מען אויסגעקליבן דעם גרעסטן פֿיש, און די גאַנצע משפּחה איז געגאַנגען מיטן פֿיש אין שטאָט אַרײַן. און אָפּגעגעבן האָט מען דעם פֿיש דעם קהלשן שוחט, בײַ וועלכן מען פֿלעגט פֿאַרפֿאַסטן און עסן נאָכן תּענית.

איבערן מעת־לעת פֿלעגט די משפּחה זיצן אין האָלענדישן מקום קדוש, צוהערן זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגל שפּילט, ווי דער חזן זאָגט אויף זײַן אופֿן און שטייגער . . . פֿאַרשטאַנען אַ וואָרט האָט מען נ י ש ט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פּרעדיקער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפֿגעהויבן, האָט מען זיך אויך אויפֿגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אַראָפּגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאָל פֿלעגט סאַטיע פֿאַר מידקייט אײַנדרימלען, האָט אים אַ שכן מיט אַן עלנבויגן צום אויפֿשטיין געוועקט . . .

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום־כּיפּור. אַז עס איז אַ יום־הדין, אַז אַ פֿיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימל טוט זיך, — פֿון דעם האָט סאַטיע נישט געוווּסט. עס איז בײַ אים אַ מינהג געווען יום־כּיפּור צו הערן כאָר און אָרגל א ו מ ג ע ג ע ס ן, און אַז נאָך "נעילה" (ער האָט אַפֿילו נישט געוווּסט, אַז עס הייסט "נעילה") גייט מען צום שוחט אויף וועטשערע . . . אַ סך מער האָט דער שוחט אַליין אפֿשר אויך נישט געוווּסט . . . האָלאַנד!

און באַלד נאָכן שוואַרצן קאַפֿע, פֿלעגט סאַטיע מיטן ווײַב און מיט די קינדערלעך זיך אויפֿהויבן, געזעגענען זיך מיטן שוחט און זײַן הויזגעזינד, און אָנווינטשעווען זיך, און אַוועקגיין און וואַנדערן אַ גאַנצע נאַכט צום ים. נישט "אַהיים" פֿלעגט מען זאָגן, נאָר — "צום ים".

און אויפֿהאַלטן לאָזט מען זיך נישט.

— סטײַטש, — טענהט דער שוחט מיט דער שוחטקע, — איר האָט דאָך אַפֿילו די שטאָט נישט געזען.

פֿאַרקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָט!

קיין בעל־דברן איז סאַטיע נישט; דער ים לערנט שווײַגן, נאָר די שטאָט האָט ער פֿײַנט. ענג, אַן לופֿט און אָן הימל. אַ פּאַסיקל צווישן דאַך און דאַך . . . אויפֿן ים אָבער — אַ רחבות . . . עס אָטעמט זיך . . .

— עס איז דאָך אײַער שונא . . . אײַער טויט! — טענהט מען צו אים.

— אָבער אַ גוטער טויט!

ער וויל האָבן זײַן פֿאָטערס און זײַן זיידנס סוף — איינגעשלונגען ווערן געזונטערהייט פֿון ים, נישט קרענקען און גוססן אַ צײַט לאַנג אויף אַ בעט . . . הערן ווי מען וויינט . . . און דערנאָך באַגראָבן ווערן . . . אין דער האַרטער ערד . . . ברר!

קאַלט ווערט אים, אַז ער דערמאָנט זיך פֿון אַזאַ קבֿורה . . .

און מען גייט צופֿוס אַהיים, צום ים . . .

און אַז מען גייט צופֿוס איבער נאַכט, און עס הייבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעט דעם גאָלדענעם אָפּגלאַנץ פֿון זאַמדיקן ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפּיגל פֿון ים, — דערפֿרייט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענט . . .

א חתן מיט א כלה פרייט זיך נישט אזוי . . .

און אזוי גייט עס פון יאר צו יאר . . .

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער — דער שוחט; מינהג בלייבט מינהג.

און דער מינהג איז א סכום הכילל פון פאסטן, כאר און ארגל, אויסגעמישט מיטן גרויסן פיש צו דער וועטשערע נאך נעילה ביים שוחט, מיטן געזעגענען און אנווינטשן זיך . . .

דאס אלץ צוזאמען איז דער איינציקער פאדעם, וואס בינדט צו סאטיען צום כלל־ישראל . . .

ויהי היום, איינמאל פארטאג, קוים געדרויטלט האט זיך דער מיזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער אטעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציט זיך פויל און נאך פארחלומט אויס, און ציט זיך איין . . . ווי־נישט־ווי פלאטערט אין דער בלויער לופט א ווייסע פאר פליגל, שרייט־אויף אן עוף . . . און ווייטער שטיל . . . שטילע גלאנצן פליען איבערן ים, גאלדענע פלעקן גליטשן זיך איבערן געלן זאמד, פארמאכט זיינען די שיפער־שטיבלעך איבערן ברעג, נאר א טיר סקריפעט, — סאטיע גייט ארויס . . .

ערב יום־כיפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פנים, שטיל לויכטן אים די אויגן: ער גייט טאן א מצווה, כאפן א פיש אויף יום־כיפור!

און ער גייט צום שיפל צו און נעמט אן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדן צום בארט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערן זיך רעכטס און לינקס:

— ניטע, ניטע!

דאס רופן צו אים שכנים, וואס האבן ארויסגעשטעקט די קעפ פון די קליינע פענצטערלעך.

רויִק און שטיל ליגט ווײַט און ברייט אויסגעגאָסן דער ים, צוזאַמענגעגאָסן מיטן זוים פֿון פֿריש־מאָרגנדיק לאַכנדיקן, פֿריילעכן הימל . . . קוים ער אָטעמט, דער ים, קוים ער רונצלט זיך בײַם ברעג, און ווי בײַ אַ גוטער באָבען, טאַנצן ליכטיק־גלאַנצנדיקע שמייכלען צווישן די רונצלען . . . און עפּעס מורמלט ער, אַ באָבע־מעשׂה דערציילט דער ים די צעוואָרפֿענע, מיט לאַנגע וואַסער־פּלאַנצן, ווי מיט האָר באַוואַקסענע שטיקער פֿעלזן, און ער גלעט זיי איבער די האָר שמייכלענדיק, שפּילנדיק — דער פֿישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט אים נישט.

— ניטע . . .

דער ים וויגט זיך און וועט זיך צעוויגן, און פּלאַצן וועט דער ליכטיקער שפּיגל, און פֿון שפּיל וועט ווערן אַן ערנסט. פֿון שטילן ברומען — געשריי און געפּילדער, און פֿון רונצלען וועלן אויפֿשטיין וואַלן, וואָס וועלן שלינגען שיפֿלעך און שיפֿן, ווי קליינע פֿישלעך דער לויתן . . .

— ניטע . . .

און אַ באָרוועסער אַלטער מאַן, מיט אַ פֿלאַטערנדיקן גרויען קאָפּ אָן אַ היטל, מיט אַן אײַנגעשרומפּטן פּנים, ווי דער ים, נאָר אָן זײַן פֿאַלשן, זיסן שמייכל, — קומט אַרויס פֿון אַ שטיבל, גייט צו סאַטיען צו און לייגט אים אַרויף די האַנט אויפֿן אַקסל:

— זע!

און ער ווײַזט אים אַ קליין שוואַרץ פּינטעלע, וואָס נאָר אַ פֿישער־אויג קאָן דערזען, אויפֿן זוים פֿון הימל.

— פֿון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואָלקן . . .

— כ׳וויל פֿריער צוריק אין דער היים זײַן, — ענטפֿערט סאַטיע, — איין פֿיש וויל איך נאָר כאַפּן.

און ערנסטער ווערט דאָס פּנים בײַ זײַן אַלטן שכן:

— האָסט ווײַב און קינד, סאַטיע!

— און אַ גאָט אין הימל! — ענטפֿערט סאַטיע מיט ביטחון. ער גייט זײַן מצווה טאָן... און ער שטופּט אָפּ דאָס שיפֿל און שפּרינגט אַרײַן...

און לײַכט ווי אַ פֿעדער טראָגט זיך סאַטיעס שיפֿל איבערן ים, און דער ים וויגט עס אַרום, זים־ברומענדיק, אַזוי ליבלעך, און זוימט עס און וויקלט עס אַרום מיט די שענסטע פּערל, וואָס ער פֿאַרמאָגט — און דער אַלטער פֿישער שטייט אויפֿן ברעג און מורמלט:

— סאַנטאַ מאַריאַ, סאַנטאַ מאַריאַ!

לײַכט טראָגט זיך סאַטיעס שיפֿל איבערן ים. — געשיקט וואַרפֿט סאַטיע אַראָפּ זײַן נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כוחות ציט ער זי קוים־קוים אַרויס און געפֿינט אין איר וואַסער־פֿלאַנצן, ים־שטערן, — נאָר נישט קיין איינציקן פֿיש...

דער אַלטער פֿישער אויפֿן ברעג האָט דאָס שיפֿל שוין פֿאַרלוירן פֿון אויג. סאַטיע ציט שוין צום דריטן מאָל און צום פֿערטן מאָל אַרויס די נעץ. נישט לײַכט איז זי אַרויסצוציען. אַלערליי וואַסער־פֿלאַנצן האָבן זיך אין אירע אויגן פֿאַרפֿלאָכטן — נאָר קיין איינציקער פֿיש...

און דער ים וויגט און צעוויגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער. און אויפֿן הימל איז שוין אַרויפֿגעשוווּמען די זון. נאָר פֿײַכט איז איר גלאַנץ — אַ פֿאַרוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פּינטעלע אין עק הימל האָט זיך אויסגעצויגן אונטערווײַלעכן אונטער דער זון, ווי אַ ברוינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פּרוּווט און פּרוּווט דאָס מזל.

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָר מקיים זײַן די מצווה, מען מוז צוריק! און טרויעריק ווערט אים אויפֿן האַרצן: ער האָט געמוזט עפּעס זינדיקן קעגן גאָט, וועלכער באַוויליקט נישט הײַ־יאָר זײַן קרבן. און ער נעמט דעם רודער פֿעסט אין דער האַנט אַרײַן און וויל שוין אויסדרייען דאָס שיפֿל צוריק. נאָר אין דער

זעלבער רגע באַקומט ער אַ שפּריץ אין פּנים אַרײַן, און ער דרייט זיך אוים און דערזעט, ווי אַ גרויסער גאָלדענער פֿיש וואַרפֿט זיך שפּילנדיק איבערן ים און שפּריצט מיטן ווידל איבערן וואַסער.

ע ! דעם פֿיש מוז ער כאַפּן, דעם פֿיש האָט אים גאָט באַשערט, גאָט, וואָס האָט זײַן עצמת־נפֿש געזען, זײַן בענקען, מקיים צו זײַן די מצווה. און ער דרייט צוריק אוים, און יאָגט נאָך דעם פֿיש . . .

און דער ים איז שוין צעוויגט, כוואַליעס הויבן זיך העכער און העכער . . . אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקן באַדעקט, בונטע ווײַסע שטראַלן רײַסן זיך קווער אַהער פֿון הינטערן וואָלקן, און דער פֿיש שווימט איבער די פּלייצעס פֿון די כוואַליעס, און סאַטיעס שיפֿל נאָך, נאָך . . . און פֿאַרשווינדן ווערט פּלוצלונג דער פֿיש, צווישן אים און סאַטיעס שיפֿל הויבט זיך אויף אַ וואַל, אויפֿגעבלאָזן, אויפֿגעיאָגט פֿון ווינט . . .

— עס נאַרט מיך, עס בלענדעט מיר די אויגן ! — טראַכט סאַטיע און וויל ווײַטער אויסדרייען דאָס שיפֿל און שווימען צוריק. אין דער זעלבער רגע לייגט זיך אָבער די כוואַליע, ווי זי וואָלט מיטאַמאָל אײַנגעזונקען געוואָרן; כמעט צום שיפֿל צו שווימט צו דער פֿיש און קוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן, גלײַך ער בעט זיך : נעם מיך, נעם מיך . . . זײַ מקיים מיט מיר די מצווה, זײַ מיך מזכה מיט איר . . .

דרייט סאַטיע צוריק אוים, — פֿאַרלוירן ווערט דער פֿיש ! אַ נײַע כוואַליע שווימט אויף צווישן אים און דעם שיפֿל, און עס הויבט זיך ווידער אָן דער "ירגזון" פֿון ים ! נישט קיין ליבלעך לידל זינגט ער, דער ים, ער כעסט זיך : אַ העזה, אַצינד אויף אים צו שווימען ! אויף זײַנע כוואַליעס צו טרעטן ! און גלײַך זי וואָלט זיך פֿאַרן ים דערשראָקן, באַהאַלט זיך הינטערן וואָלקן די זון . . . אויף דעם, זעט אוים, האָט נאָר געוואַרט דער ווינט — ער איז באַפֿרײַט געוואָרן, און צעיאָגט זיך מיט אַן אויסגעלאַסענעם צאָרן, און ער שמײַסט, און פּאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מער אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלײַך טויזנטער באַסן שפּילן אין זײַנע געדערים, קעסל־פּויקן — אין זײַנע כוואַליעס . . .

— אהיים, אהיים ! — קלאפט ביי סאטיען דאס הארץ, און ער נעמט צונויפגעמען די נעצן אין שיפל אריין, און כאפט שטארקער אן דעם רודער, און ארבעט מיט אלע קרעפטן. די אדערן אין דער האנט ווילן פלאצן. ווי א הוילע נוס ווארפט זיך דאס שיפל אויף און אפ איבער די כוואליעס, פארשווארצט איז דער הימל, ברויזצארניק — דער צעבראכענער ים; און ער ארבעט אלץ — אהיים, אהיים . . .

פלוצלונג דערזעט ער, עפעס שווימט צו אים צו פון דער זייט — א מענטשלעכער קערפער שווימט, א דערטרונקענער — א פרוי איז עס . . . פאר איר שווימען די האר, שווארצע האר — זיין ווייב האט אזוינע האר . . . פון אונטער די האר באווייזן זיך ווייסע הענט — זיין ווייב האט אזוינע הענט . . . און א קול רופט : — ראטעווע ! — זיין ווייבס קול . . . די מוטער פון זיינע קינדער . . . זי האט געמוזט נאכשווימען אויפן צווייטן שיפל. זי טרינקט זיך, זי רופט נאך זיין הילף . . .

און ער דרייט דאס שיפל אוים רעכטס און וויל צו צום קערפער, — דער ים לאזט נישט ! כוואליעס הויבן זיך אין דער מיט, דער שטורעם רייסט און וואיעט — נאר אין דעם שטורעם הערט ער איר קול : — העלף ! העלף ! סאטיע, העלף ! . . .

און ער שטרענגט אן די לעצטע קרעפטן צוצושווימען, און אט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסן פלעק; די האר זעט ער שוין נישט. נאר דאס שווימענדיקע, זינקענדיקע קלייד . . . מיטן רודער צו דערלאנגען . . . נאר אין דער מיט, צווישן אים און זיין ווייב, הויבט זיך אויף א וואל, שטויסט זי אפ אין איין זייט, דאס שיפל — אין דער צווייטער . . .

— א פארבלענדעניש ! — טראכט ער, זיך דערמאנענדיק, אז דאס זעלבע האט ער געהאט מיטן גאלדענעם פיש; און נישט ווילנדיק ווארפט ער אן אויג צום ברעג, זעט ער ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער הייזלעך די פענצטער !

— יום־כיפור ! — דערמאנט ער זיך, און לאזט פלוצלונג ארוים דעם רודער פון דער האנט.

— טו מיט מיר, — שרייט ער צום הימל ארויף, — וואָס דו ווילסט — יום־כפור רודער איך נישט ! . .

און דער ווינט רייסט, אין כף־הקלע וואַרפן די כוואַליעס דאָס שיפל; און סאַטיע ווי ער האָט ארויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנט, אַזוי זיצט ער רויק. און קוקט מיט אָפענע אויגן אַמאָל צום פאַרשלאָסענעם הימל אַרויף, אַמאָל צום קאָכנדיק־שוימענדיקן ים אַראָפּ.

— טו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט ! זאָל דיין רצון געשען.

פלוצים דערמאָנט ער זיך אַ ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטן פון אָרגל, און ער הויבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיקע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציקע לשון צו ריידן מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער, די כוואַליעס הויבן זיך העכער און העכער, שאַרפער נאָך בלאָזט דער ווינט . . . דאָס שיפל וואַרפט זיך באַרג־ארויף, באַרג־אַפּ, איין כוואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער . . . איינע רייסט אים אַרויס און שליידערט אים אַוועק דעם רודער, אַ צווייטע קומט אָן פון הינטן און יאָגט זיך נאָכן שיפל מיט אַן אָפן מויל . . . דער ווינט רייסט ווי טויזנטער וועלף — און אין דעם גערודער אַריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון "מי ינוח ומי ינוע". . . ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטן פון אָרגל . . .

די כוואַליע שלאָגט אין שיפל אַריין. סאַטיע וויל שטאַרבן זינגענדיק, נאָר דאָס שיפל קערט זיך איבער, אָבער סאַטיען איז נאָך דער טויט נישט באַשערט . . .

צוויי ווייסע געשטאַלטן, ווי פון נעפל געוועבטע, גייען, האַלטנדיק זיך ביי די הענט, באָרוועס, מיט צעפלאָסענע האָר און לייכטנדיקע אויגן, איבערן ים, און ווי סאַטיע דרייט זיך איבער מיטן שיפל, קומען זיי צו, הויבן אים אויף, נעמען אים צווישן זיך, און גייען מיט אים אונטער די אָרעמס, און טרעטן מיט אים איבער די כוואַליעס, ווי איבער בייטן און בערגלעך, און פירן אים אַזוי געאָרעמט צווישן ווינט און געטומל. ער קוקט און וויל ריידן, עפּעס פרעגן וויל ער, — נאָר זיי זאָגן אים :

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דײַן געזאַנג וועט גובֿר זײַן דעם צאָרן פֿון ים . . .

זיי גייען מיט אים, און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפֿל זײַנס גייט אים נאָך . . . ער דרייט זיך אום — דאָס שיפֿל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פֿאַרוויקלט דער גאָלדענער פֿיש . . .

און אַז זיי האָבן אים צוגעפֿירט צום ברעג און געלאָזט אים אהיים, האָט ער געטראָפֿן בײַ זיך דעם שוחט מיט דער שוחטקע . . . אין שטאָט איז אַ שׂריפֿה געווען, זײַנען זיי געקומען צו אים צו גאַסט . . .

האָט מען געקוילעט דעם פֿיש, און — מינהג איז געבליבן מינהג . . .

—————):(—————

ס'איז גוט

איר

פֿרעגט מיך אין וואָס פֿאַר אַ זכות איך בין אַ ייִד געבליבן ?

נאָר אין מ י י ן זכות, נישט אין זכות פֿון מײַנע אָבות. איך בין אַ זעקס־יעריק לערן־ייִנגל געווען; מײַן טאַטע — אַ ישובניק אונטער ווילנע. אַזוי — אַ בעל־הבתישער מענטש.

אַז איך בין אַ ייִד געבליבן — האָב איך עס דעם שפּאָלער זיידן צו פֿאַרדאַנקען.

ווי קום איך צום שפּאָלער זיידן ? — פֿרעגט איר.

דער שפּאָלער זיידע איז נאָך דאַמאָלט קיין שפּאָלער זיידע נישט געווען. אַ יונגערמאַן איז ער געווען, געליטן האָט ער דעמאָלט גלות. אַרומגעגאַנגען איז ער אַ צײַט מיט די קבצנים פֿון קהילה צו קהילה, פֿון אורחים־הויז צו אורחים־הויז — אַ קבצן, ווי אַלע קבצנים. קרוע־בלוע ווי אַלע. וואָס אינעווייניק, אין האַרץ, האָט געשטעקט — גיי ווייס !

און נאָכן אָפּלײַדן גלות, איז נאָך אויך די צײַט נישט געקומען נתגלה צו ווערן. שטעלט ער זיך פֿאַרן בית־דין־צדק אין ווילנע, נעמט אַרויס אַ היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויפֿן דאָרף. ער גייט שוין

נישט אַרום אויף דער וועלט, און האַלט זיך אין דער ווילנער סביבה. מתנגדים האָבן אָבער אַ חוש־הריח, האָבן זיי עפּעס דערפילט. הויבן זיי אים אָן צו רודפן, בילבולים צו מאַכן. מסרט מען אים פאַרן בית־דין־צדק — ווייס איך ? — אַז ער איז עובֿר אויף כל התורה כולה ! וואָס מתנגדים קאָנען !

ווי געזאָגט, בין איך דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר זעקס. ער פלעגט צו אונדז אַרײַנקומען שעכטן אַ דקה, אָדער אַזוי איבערנעכטיקן, און איך האָב אים זייער ליב געהאַט. וועמען דען האָב איך געזאָלט, אַ חוץ טאַטע־מאַמע, ליב האָבן ? אַ מלמד האָב איך געהאַט אַ קפּדן, ממש אַ הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען אַ גוטע, האַרציקע נשמה, מיטן קוק האָט ער מחיה נפשות געווען ! די בילבולים האָבן זייערס געטאָן — מען האָט׳ן מעבֿיר געווען פון שחיטה. מײַן מלמד האָט געמוזט דערינען אַ חלק האָבן, וואָרים ער האָט באַלד אַ ידיעה באַקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער אַ געשריי געטאָן : "עוכר ישׂראל ! משומד!" און אָנגעכאַפּט אים בײַם פּאַדקאַלנער און אַרויסגעוואָרפן פון שטוב. עס האָט מיר אַ שניט געטאָן בײַם האַרץ, ווי אַ מעסער. פאַרן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת־מוות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פאַרקוקט, האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבן נאָכלויפן דעם שוחט איבערן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווײַט פון שטוב, אַרײַנגעלאָזט אין אַ וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגן ביז ווילנע. וואָס איך האָב דערמיט געוואָלט פּועל־יוצא זײַן ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבן צום אָרעמען שוחטל. איך האָב מיך געוואָלט מיט אים כאָטש געזעגענען, כאָטש נאָך איין מאָל אַרײַנקוקן אים אין די גוט־האַרציקע אויגן אַרײַן . . .

אָבער איך לויף און לויף און האַק מיר אָפּ די פּיס אָן די שטיינער פון וועג, און זע קיינעם נישט פאַר די אויגן. נעם איך מיך רעכטס, אַראָפּ אין וואַלד אַרײַן, און קלער מיך אָביסל אָפּצורוען אויף דער ווייכער וואַלד־ערד. איך וויל מיך שוין זעצן, הער איך אַ קול, דאַכט זיך, זײַן קול, פון מיטן וואַלד אַרוים, — אַ האַלב־זינגענדיק קול. גיי איך שטילערהייט נאָך דעם קול. דערזע איך א י ם פון ווײַטן, ווי ער שטייט און שאָקלט זיך אונטער אַ בוים. איך הער מיך צו — ער

זאָגט שיר־השירים ! איך קוק מיך בעסער צו, זע איך, אַז דער בוים, אינטער וועלכן ער זאָגט שיר־השירים, איז אַנדערש ווי אַלעביימער. אַלע ביימער שטייען נאָך נאַקעט און בלויז. און ד ע ר גרינט זיך, און בליט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אוים די בליענדיקע צווייגן איבערן שוהטס קאָפּ, ווי אַ סכך. און מחנות פייגל טאַנצן אַרום צווישן די צווייגן, און זינגען־מיט "שיר השירים" ! איך ווער ניבהל ונישתומם, און שטיי מיט אויפגעריסענע מויל און אויגן, און שטיי !

ענדיקט ער זיין שיר־השירים, ווערט אויסגעלאָשן דער בוים, ווערן נעלם די פייגעלעך, און ער דרייט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיר מיט ליבשאַפט :

— הער, יודעלע ("יודל" הייס איך), איך האָב צו דיר אַ בקשה.

— אדרבה, — ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אוודאי וועלן, איך זאָל אים אַרויסברענגען עסן און בין שוין בדעה צו לויפן און בדיל־הדל שטעלן דער מאַמעס שבת. ער זאָגט אָבער :

— הער, — וואָס דו האָסט געזען, זאָל בלייבן ביי דיר.

די שמחה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשן, און איך זאָג־צו ערנסט און געטריי, אַז איך וועל שווייגן.

— הער נאָך עפעס, יודעלע. דו וועסט גיין, — זאָגט ער, — אין אַ ווייטן, זייער אַ ווייטן וועג און אַ לאַנגן וועג.

וואונדער איך מיך : ווי קום איך צו'ן אַ ווייטן, לאַנגן וועג ? און ער זאָגט ווייטער :

— דיין רבינס תורה וועט מען דיר אַרויסשלאָגן פון קאָפּ, וועסט מאַטע־מאַמע פאַרגעסן, — זע אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען ! דו הייסט "יודעלע", בלייב אַ ייד !

דערשרעק איך מיך, נאָר פון האַרץ שרייט פון מיר אַרוים :

— זיכער ! כ'זאָל אַזוי לעבן !

און מיר ליגט נאָך מיינס אין זינען :

— אָבער, — זאָג איך, — עסן ווילט איר?

נאָר איידער איך האָב עס אַרויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם געוואָרן . . .

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונדז באַפאַלן, און מען האָט מיך אַוועקגעפירט, אַלס קאָנטאַניסט . . .

און עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צײַט, און איך האָב טאַקע אַלץ פאַרגעסן . . . מען האָט מיר אַלץ פון קאָפּ אַרויסגעשלאָגן.

אין טיף רוסלאַנד האָב איך געדינט, צווישן שנייען און מוראדיקע פרעסט, קיין ייִד פאַר די אויגן נישט געזען . . . אפשר האָבן דאָרט באַהאַלטענע ייִדן געוווינט, נאָר איך האָב פון זיי נישט געוווּסט. פון שבת און יום־טוב נישט געוווּסט, פון קיין תענית נישט. איך האָב אַלץ פאַרגעסן . . .

נאָר דאָס רענדל אויסגעטוישט האָב איך נ י ש ט!

וואָס מער איך האָב פאַרגעסן, מער יצר־הרע האָב איך געהאַט פטור צו ווערן פון די פּײַן, די יסורים, — אַן עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפן קאָפּ, האָט ער זיך באַוויזן באַשײַנפערלעך, און איך האָב באַשײַנפערלעך געהערט זײַן קול: "בלײַב בײַ דײַן נאָמען, זײַ אַ ייִד!"

און אַז עס איז קיין ווייסטער חלום נישט געווען, האָב איך געוווּסט אויף זיכער . . . איך האָב'ן וואָס אַמאָל ע ל ט ע ר און ע ל ט ע ר געזען . . . די באָרד און פאות — וואָס אַמאָל ווײַסער, דאָס פנים — בלאַסער . . . נאָר די אויגן זײַנען געבליבן די אייגענע, די זעלבע גוטהאַרציקע אויגן, און דער קול דער אייגענער, גלײַך אַ פידעלע שפּילט . . .

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסן, איז ער געשטאַנען נעבן מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטן שווייס פון שטערן, און איבערן פנים געגלעט, און שטילערהייט געזאָגט: "שרײַ נישט, כדאי צו לײַדן,

בלײַב א ייִד!״ און איך האָב אויסגעהאַלטן אַן אַ געשריי, אַן אַ זיפֿץ, גלײַך מען שלאָגט נישט מ י ך . . .

איינמאָל שוין דאָס לעצטע יאָר, האָב איך געדאַרפֿט אַרויסגיין אַלס טשאַסאָוואָי צום צעכהויז, הינטער דער שטאָט. עס איז געווען פֿאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגן אַ זאַווערוכע פֿון שניי. דער ווינט האָט אויפֿגעהויבן גאַנצע ברילעס שניי און האָט זיי צעריבן אויף נאָדלען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייִיקער שטויב מיט די שנייִיקע נאָדלען האָבן זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופֿט, געפּאַטשט אין פּנים אַרײַן, געשטאָכן . . . קיין אויג אָפֿן צו האַלטן! קיין אָטעם צו כאַפּן! פּלוצלונג דערהער איך, מענטשן גייען נישט ווײַט פֿאַרבײַ, און עמיץ זאָגט אויף ייִדיש: הײַנט איז די ערשטע סדר נאַכט! צי ס׳איז אַ בת־קול געווען, צי זײַנען ווירקלעך מענטשן פֿאַרבײַגעגאַנגען, — ווייס איך נישט עד היום . . . נאָר די ווערטער פֿאַלן מיר, ווי אַ בלײַ אויפֿן האַרץ, און קוים איך בין צוגעקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבן אויף און אָפּ צו גיין, באַפֿאַלט מיך אַ מין בענקעניש, אַ מין האַרץ־ווייטיק, אַז עס איז גאָר נישט צו באַשרײַבן. עס ווילט זיך מיר דווקא ״הגדה״ זאָגן, און — איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פֿיל, אַז ערגעץ טיף, טיף בײַ מיר אין האַרץ ליגט זי, די הגדה; כ׳האָב זי אַמאָל אויסעגנווייניק געקאָנט. איך פֿיל, אַז ווען איך זאָל מיך נאָר אין וואָרט, איין־איינציק וואָרט דערמאָנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך באַוויזן און אַרויסגעצויגן פֿון מיר, ווי אַ שנור פֿאַרשלאָפֿענע פֿייגל פֿון אונטערן שניי. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופֿן נישט דערמאָנען! ״ריבונו של עולם! — האָב איך אויסגעשריען מיט האַרץ, — איין וואָרט, כאָטש א י י ן וואָרט!״ און אויסגעשריען, אַפּנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאָנט: ״עֲבָדים היינו״, — גלײַך מען האָט עס מיר פֿון הימל אַראָפּגעוואָרן. ווער איך פֿול און פֿול מיט פֿרייד; איך פֿיל, אַז איך בין איבערגעפֿילט מיט פֿרייד, אַז זי גיסט זיך פֿון מיר אַרויס, די פֿרייד,

---

טשאַסאָוואָי — וואַך.

צעכהויז — לאַגערהויז פֿון מיליטערישע חפצים.

אַז זי שטראַלט מיר אַרויס פֿון דער נשמה, און איך גיי אויף און אַפּ מיט דער ביקס אויף דעם אַקסל, און זאָג, און זינג אַרויס דער ווײַס־פֿאַרשנייטער, פֿאַרחלומטער וועלט די הגדה . . . און זי האָט זיך פֿון מיר אַרויסגעצויגן, די הגדה, געצויגן און געצויגן, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פֿון פּערל . . . אַך ! דאָס קאָנט איר גאַרנישט פֿאַרשטיין, דאָס קאָנט איר גאַרנישט משׂיג זײַן . . . מען דאַרף אײַך פֿריער אַהין שיקן !

און דער ווינט האָט זיך דערוויַיל געלייגט, די זאַווערוכע האָט אויפֿגעהערט, און עס באַווײַזט זיך אַ קלאָרער, פֿינקלדיקער הימל, אַ ווײַסע, מיט בריליאַנטן אויסגעשטראַלטע וועלט . . . שטיל איז אַרום און אַרום, און ווײַס, אָן אַ שיר ווײַט און אָן אַ שיר ווײַס . . . אַ שטילע, רויִקע, זיסע, ווײַטע ווײַסקייט . . .

און איבער דער שטילער, ווײַטער ווײַסקייט באַווײַזט זיך פּלוצלונג נאָך עפּעס ווײַסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראַלנדיקערס . . . און עס גייט און עס קומט פֿון ווײַטן . . . אין קיטל און טלית געקליידעט . . . דער טלית אויף די אַקסל, איבערן טלית, פֿון פֿאַרנט אַ ציטערדיקע, ווײַסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראַלנדיקע אויגן, איבער זיי אַ ברענענדיקע קרוין — אַ קאַפּל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפּאַניעס. און עס קומט צו נענטער און נענטער . . . און עס גייט פֿאַר מיר פֿאַרבײַ, און אַז עס גלײַכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס :

—ס'אי' גוט !

ווי אַ פֿידעלע האָט עס אויסגעשפּילט, און עס ווערט פֿאַרשוווּנדן . . .

נאָר די אייגענע אויגן, דער אייגענער קול . . .

צוריק־צו־רוועגס, בין איך געגאַנגען איבער שפּאָלע. גיי איך אַרײַן צום "אַלטן". . .

איך האָב א י ם דערקענט, ער האָט מ י ך דערקענט . . .

דער הינטישער סדר

צום

בעל־שם פּלעגט פּאָרן אַן אויפגעקומענער עושר, איז׳ן טאַקע נישט געווען אויסצוהאַלטן. איך וועל׳ן אָנרופן ביים נאָמען, און זאָל ער מיך קומען ווערגן! יאָקל קאָנסקיוואָליער האָט ער געהייסן. דער בעל־שם אַליין איז דאָך געווען בטבע אַ דימענט, פּלעגט ער אויך, ביי זיין אַריינקומען, איינקנייטשן דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאַך. אַן אויפגעקומענער עושר, מיט אַ קופּה של שרצים, מן הסתם, אויף די פּלייצעס. האָט ער זיך אַמאָל צעקריגט מיט קהל־און־רב ביים אַ קלפּי, וועגן כבוד, — איז ער, זיי להכעים געלאָפן צום בעל־שם. א פּראָסטער בשר־ודם וואָלט אין אַזאַ מתנגדיש שטעטל נישט אונטערגעשטאַנען אַזוינס צו טאָן, מען וואָלט׳ן געדורסט, עוקר מן השורש געווען! האָט ער דאָך אָבער די קלינגערס, איז ער אַ גבר אַלים, טוט ער להכעים. שנית איז עס געווען אַ גראָבע זאַך, אַ גשמיות שאין לשער, און דערצו — א בעל־העזה מיט אַ באַרימער צוזאַמען, ווי אַלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאַוונען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער! וויל מען בענטשן, כאַפּט ער אויס די ברכה. אינמיטן, מען רעדט וועגן אַן ענין. פאַלט ער אַריין: "האָב איך, רבותים, געקויפט א פערדל!" און גיט אַ סמאַטשקע מיט די ליפּן,

אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געווען דעם גאַנצן טיש וועגן אַ בײַטש מיט אַ גאָלדענער סקופּקע, וואָס ער האָט באַקומען פֿון כראַביע פּאָטאָצקים אַ לאַקיי ! . . צו די אַלע מעלות־טובֿות איז ער נאָך געווען אַ קמצן שבקמצנים ! אויף באַרימעניש נעמט ער אַלע ווײַלע אַרויס אַ גאָלדן טאַ־אַק־שקעטעלע, "ויאכלו" — און מאַכט שמעקן ! צו דער נאָז נעמט ער נישט; חלילה, אַ שאָד דער טאַבאַק ! און שטעקט עמיץ פֿון אַ זײַט אַרײַן אַ פֿינגער, פֿאַרמאַכט ער דאָס שקעטעלע מיט אַ שטיק פֿרעמדן פֿינגער. עס איז גאָר נישט אויסצודערציילן פֿון זײַן קמצנות . . .

איינמאָל קומט ער חול־המועד־פּסח; בלײַבט אויף שבת־חול־המועד, און זיצט בײַם טיש. דער בעל־שם לאָזט אים נישט מבֿייש זײַן — זיצט ער. רעדט דער בעל־שם וועגן אַ הויך ענין, ווי אַזוי די תּפֿילות קומען אַרויף צום כּיסא־הכּבֿוד. און זאָגט, אַז נישט אַלע תּפֿילות קומען אַרויף אין איין צײַט, אַז אַמאָל איז אַ בר־נש מתפּלל שפּעטער, און זײַן תּפֿילה קומט אָן פֿריער ! עס ווענדט זיך דערינען, ווי ר י י ן די תּפֿילה איז ! די תּפֿילה, האָט ער פֿאַרטײַטשט, איז אַ גוף מיט אַ נשמה. די ווערטער זײַנען דער גוף, די כּוונה — די נשמה. וואָס מער כּוונה, מער רוחניות, אַלץ געשווינדער קומט די תּפֿילה אַרויף, אַלץ מער איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פֿון מזבח . . . איז אָבער די תּפֿילה מיט ווייניק כּוונה, קאָן זי נישט גלײַך אַרויף, שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רחבֿות, כאַפּט זי אויף אַ ווינט אויפֿן וועג, צי אַ כמאַרע, פֿאַרטראָגט זי אָן אַ זײַט, און וואַרפֿט זי אין כּף־הקלע . . . טיילמאָל גיסט זיך אַ תּפֿילה, וואָס האָט זיך פֿאַרטשעפּעט אין אַ וואָלקן, מיטן רעגן אַראָפּ . . . אויף ימים ומידבריות . . . קומען קומט זי דאָך אַמאָל אַרויף : די אותיות־הקודש אַליין הייבן זיך אין דער הייך. יעדע זאָך ציט זיך צו איר שורש . . . און סוף־כּל־סוף קומט אַמאָל די צײַט, דער אוויר ווערט ריין, עס הערן אויף די מניעות פֿון וואָלקן און ווינטן, הייבן זיך אויף די אותיות פֿון דער תּפֿילה אַרויף, און פֿאַלן אותיותווײַז פֿאַרן כּיסא־הכּבֿוד . . . פֿריער צי שפּעטער — אַבי זי קומט ! און שטענדיק קומען דעריבער

סקופּקע — מעטאַלענער רינג בײַם הילצערנעם הענטל.
כראַביע, גראַף — ירושה־טיטול פֿון גרויסע פּריצישע משפּחות.
מתמר ועולה — גראָד אַרויף ווי אַ פּאַלמע (תּמר).

תפילות! און דאָס איז דער סוד פֿון "כי הנה לא ינום ולא יישן" — שטענדיק פֿאַלן תפילות פֿאַרן כיסאוהכבוד! מתנגדים האָבן אָפּגעדאַווענט, דאַווענען חסידים... דערנאָך קומען פֿאַרשפּעטיקטע... און טאָג און נאַכט גייען זיי, און מידת־הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכן... זי שטייט אויף דער וואַך!

עס טרעפֿט זיך אָבער, — זאָגט ער ווײַטער, — אַ ייִד שטייט שמונה־עשׂרה, און האָט אין זינען קאָרן און ווייץ! די תּפֿילה, רחמנא־ליצלן ווערט שוין באַשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תּבֿואה, מיט גראָבע עסקים... און אַזאַ תּפֿילה קאָן שוין רחמנא ליצלן, קומען שפּעט: איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר! אַ נפֿש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פֿאַרן בית־דין של מעלה, דער קטיגור לייגט אַרויף אויף דער לינקער וואָגשאָל עבֿירות און עבֿירות, — גאַנצע פּודן עבֿירות. און דער מליץ־יושר שטייט מיט ליידיקע הענט און האָט נישט וואָס אַרויפֿצולייגן. שרײַט דער ייִד: "ריבונו של עולם, על כל פּנים, געדאַוונט האָב איך דאָך!" איז אָבער נאָך זײַן תּפֿילה נישט אָנגעקומען! און כּדי ער זאָל זען, אַז דאָס בית־דין איז אַ בית־דין־צדק, עפֿנט זיך אַ פֿענצטערל פֿון הימל, און מען הייסט אים אַראָפּקוקן... קוקט ער און זעט, ווי זײַנע תּפֿילות וואַלגערן זיך, רחמנא ליצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושבֿ...

און אַז אַ ייִד האָט גאָר, רחמנא־לצלן, הירהורי עבֿירה בײַם דאַווענען! און יעדע זאַך ציט צו איר שורש... נעמען די הירהורי עבֿירה און שלעפּן אַראָפּ די תּפֿילות אין שאול־תּחתּיה אַרײַן...

באַפֿאַלט אונדז אַלעמען אַ מרה־שחורה. וויל ער אונדז משׂמח זײַן, זאָגט ער:

— איך קאָן אײַך אָנזאָגן אַ בשׂורה טובֿה! איך האָב אַ ידיעה, אַז אונדזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פֿאַרהאַלטן, ער איז גלײַך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט אַן אמתן סבֿר־פּנים־יפֿות! דער חד־גדיא מיטן נײַעם ניגון איז גאָר שטאַרק געפֿעלן געוואָרן!

פֿאַלט אַרײַן, דער מגושם, און גיט אַ פֿרעג:

מושב — אַנגעשמוצט אָרט.

— און מײַן סדר, רבי ?

פֿאַרקנײטשט ער, דער בעל־שם, דעם שטערן און ענטפֿערט :

— דײַן סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען ! ער טראַגט זיך נאָך אַרום אין מײַן שטוב, ער וויל אַרײַן צו מיר אויף תּיקון.

פֿרעגט ער, דער שוטה :

— ווען וועט איר אים אַרײַנלאָזן ? — ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפֿערט ער אים געלאַסן :

— נאָך הבדלה!

פֿון דער אייגענער מתנגדישער שטאָט איז געקומען אויף פּסח אַ מלמדל. געזאָגט האָט ער דאָרטן : ער פֿאָרט אַהיים צו דער פּלוניתטע. אַז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פֿאַר אים באַהאַלטן און צום טיש נישט געקומען. אַ מגושמער מענטש, וועט ער אַהיים קומען און דערציילן — וועט מען אים דעם חדר צונעמען און באָרד און פּאות אויסרײַסן. קומט ער, דאָס מלמדל נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָפּפֿאָרן. האָבן מיר אויף אים רחמנות, נעמט מען פֿאַר אים שיריים, און מען טראָגט אים אויף דער סטאַנציע שיריים מיט אַ פֿלעשל י״ש . . .
פֿרעגן מיר דאָס מלמדל, ווי אַזוי דער אויפֿגעקומענער עושר איז זיך נוהג בײַם סדר. איז ער דאָך אויף אים בייז, זאָגט ער : דער שוואַרץ־יאָר ווייסט'ן ! אַ מענטש, — דערציילט ער, — ווינט הינטער דער שטאָט, עס זאָל אים נאָענט זײַן צו די פּריצים, ער זאָל פֿריער אַרויסקומען פֿאַר אַלע סוחרים, די וועלט וויל ער אײַנשלינגען ! איז ער מגדל־כלבֿים, מען זאָל'ן נישט באַגנבֿענען, קומט צו אים קיין ייִד נישט אַרײַן ! אַ טבֿע האָט ער, אַז שבת און יום־טובֿ נאָך מעריבֿ, זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל אים אַהיים שיקן צוויי־דרײַ אורחים. וואַרטן אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאַלדאָן טראָגט'ן ! אַנטלויפֿט ער

סאַלדאָ, סאַלטון — שגעון, צעדרייטקייט.

אינמיטן "עלינו". אין דער התחלה האָט מען אים געשיקט. זײַנען די אורחים צוריק געקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אזוינע כלבים האָט ער; און שרײַ "חי וקים" — אַז טיר און לאָדן זײַנען פֿאַרמאַכט! האָט מען אים טאַקע אויפֿגעהערט צו שיקן. און ער טוט זיך זײַנס: שיקט, זאָגט ער, וויפֿל איר ווילט!

פֿאַר פּסח זאָגט ער נאָך: "כל דכפין ייתי ויכול"! עבֿרי קאָן ער!

הערן מיר אוים וואָס דאָס מלמדל דערציילט, און וואַרטן, וואָס דאָ וועט זײַן נאָך הבֿדלה. ווײַל דער בעל־שם האָט אונדז געהייסן קומען הערן די "הגדה" פֿון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבן זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבֿדלה. דער עולם איז דאָ, דער אויפֿגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פֿאַרדריסט'ן אַביסל, וואָס זײַן "הגדה" מוז זיך טליקען אַרום פֿרעמדע שטיבער; אַביסל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשׂה נישט. זיצט ער און שפּילט זיך מיטן גאָלדענעם שקעטעלע, און פּויקט אַרײַן דערינען, און וואַרטשעט: וועל'מיר זען, וועל'מיר זען . . .

מען האָט שוין אָפּגעזונגען זמירות. שטייט אויף דער בעל־שם און הייסט פֿאַרמאַכן די לאָדן און פֿאַרשליסן די טיר. ווערט דעם בעל־דבֿר אַביסל נישט היימלעך! הויבט ער זיך אויף און האָט חשק צו מאַכן פּים. לאָזט מען אים נישט! נעמט אים עמיץ אָן פֿון הינטן און זעצט'ן צוריק אַראָפּ אויף דער באַנק, פֿאַלט ער אַראָפּ אויף דער באַנק ווי אַ סנאָפּ תּבֿואה. זיצט ער. הייסט נאָך דער בעל־שם אויסלעשן די ליכט. לעשט מען אוים די ליכט, און עס ווערט פֿינצטער. זיצט מען אַזוי אַ רגע אין דער פֿינצטער. זיך איך לעבן דעם קאָנסקיוואָלער עושר, פֿיל איך, ווי ער ציטערט מיטן גאַנצן לײַב. רופֿט אוים דער גבאי (אַפּנים דער בעל־שם האָט אים געהייסן):

— יאָקל קאָנסקיוואָלערס "הגדה", קום רײַן און לאָז דיך הערן!

און — זי לאָזט זיך הערן! מען דערקענט באַלד יאָקל קאָנסקיוואָלערס קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פֿון כלבֿים!

— עבֿדים היינו — האָ, האָ! לפרעה במצרים — האָ, האָ, האָ! ייתי ויכול — האָ, האָ!

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדן די ליכט, איז שוין יאָקל קאָנסקיוואָלער אין שטוב נישט געווען. און מער האָט ער זיך נישט געוויזן.

———):(———

די תאווה צו קליידער

אין שעברשין, אונטער זאמאשץ, איז אמאל געווען א אשה. האט זי געהייסן באשע־גיטל; איז זי געווען פון זייער א שיינער משפחה, אן אמתע בת־טובים און א חסידס א ווייב. און דער חסיד, מיטן נאמען אלימלך, פלעגט זעלטן זיין אין דער היים. ווייל ערשטנס, איז ער א לייפסקער סוחר געווען, און, דאמאלדיקע צייטן, איז א נסיעה קיין לייפסיק געווען מער, ווי היינט א נסיעה מעבר לים, קיין אמעריקע. און צווייטנס, פלעגט ער, כאטש איין מאל אין יאר, פארן צום לובלינער צדיק. פאלט איין דעם בעל־דבר צו באנוצן זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואס דער מאן איז נישטא אין דער היים, אנצורייזן באשע־גיטלען צו אן עבירה.

ווייסט ער אבער, אז צו קיין ג ר א ב ע ר עבירה צוריידן וועט ער זי נ י ש ט — ווייל באשע־גיטל איז באמת געווען א כשרע נשמה און א גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש; און א חוץ דעם, איז זי זייער און זייער געווארנט געווען אין די מצוות, אין וועלכע אן אשה ד א ר ף זיי געווארנט; איז ער זיך מיישב און וויל איר כאטש אריינברענגען א תאווה צו מלבושים מיט צירונג. ווארום דער חסיד אלימלך איז געווען א גרויסער עושר און פלעגט איר געבן ביד רחבה ומלאה אויף הויז־פירונג.

איך קומט דער בעל־דבר צו איר נישט פראַסט. ער ווייסט, זי וועט אים פשוט אויסלאַכן, היכא וטלולא מאַכן; ווייסט זי דען נישט, אַז מלביש זיין אין אייסצירן דאַרף מען די הייליקע נשמה, נישט דעם זינדיקן גוף, וואָס איז פאַרט נישט מער, ווי קיי אין שפּיי; היינט רויט מאָרגן טויט . . . גייט ער, דער בעל־דבר, אין פאַרשטעלט זיך פאַרן יצר־טוב, אין נעמט זי איין מיט גוטע, פרומע אין זיסע ריידעלעך. ער מיינט טאַקע לשם מצווה, לשם שמים . . . אין לייגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמדקייט אין דער יראה אַריין.

— אָט גייט, — זאָגט ער, — אַ הייליקער יום־טוב פּסח, זכר ליציאת מצרים, אין זיין ליבער נאָמען האָט דיך געבענטשט מיט אַלעם גוטן, איז, באַשע־גיטל, אַ יושר, זאָלסט לכּבוד דעם הייליקן יום־טוב, באַנייען אַ מלבוש! עס איז אי אַ יושר, אי אַ מצווה: דער שניידער וועט פאַרדינען אויף פּסח, אין דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, ניין?

וויל באַשע־גיטל האָבן אַ יישוב. דערמאָנט ער זי, אַז די בני־ישראל, איידער זיי זיינען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבן זיי זיך געבאָרגט טייערע כלים, מלבושים אין צירונג. צו וואָס? רוימט ער איר איין: טאַקע לכּבוד יום־טוב! לייגט זיך עס איר אויף דער דעה, באַקט זי אַביסל ווייניקער מצות, גרייט זי אָן אַ קלענערן כיבוד, גיט אַביסל ווייניקער מעות־חיטים אין מאַכט זיך אַ ניי בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות, — זאָגט ער איר, — איז נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, מתן־תורה! קויפט זי זיך נייע פּערל. עס גייט צו סוכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכן דאָס שטערנטיכל, איבערנייען דאָס ברוסט־טיכל אין קויפט צו אַ פּאָר בריליאַנטלעך צו די אוירינגלעך . . . דערנאָך זאָגט ער איר, אַז זי איז נישט יוצא קעגן שבת־קודש, וויל שבת־קודש איז גרעסער פאַרן גרעסטן יום־טוב, — פאָלגט זי, אין באַמיט זיך אויף יעדן שבת־קודש אויך עפּעס צו באַנייען, כאָטש אַ קליינינקייט — אַ זיידן טיכל אויפן קאָפּ, אַ פישו! ראש־השנה אין הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס נישט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלויע בענדער? אין פּורים איז אויך אַ יום־טוב, חנוכה אוודאי; אַ שפּאַס, אַ נס, וואָס עס איז געשען! דערנאָך קומט חמישה־עשר־בשבט, ל"ג בעומר . . . כאָטש אין גלות, קיין ימים־טובים פעלן נישט.

הײַנט, אַז דער מאַן דאַרף אַהײם קומען. איז דאָך אַוודאי אַ מצווה, זיך אױסצופּוצן אין עסיק און אין האָניק, — אַ אשה כשרה, אַ ייִדישע טאָכטער ברויכט נושא־חן זײַן בײַם מאַן אין די אויגן . . . און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר־הרע, באַזונדערע טענות: באַשע־גיטל פּלעגט אַמאָל האָבן אַ שווער טראַגן, זאָל זי זיך קויפן אַ שנירל רובינדלעך; דאָס איז דאָך, כידוע, אַ גרויסע סגולה אויף אַ לײַכט טראָגן. אויך — עטלעכע אַסמיראַגדלעך, דאָס, ווייסטו דאָך, איז אַ פּרוביר שטיין פאַר דער נשמה; וואָרום, ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, חס ושלום, מזנה, פּלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מחשבה, פאַרטונקלט ער זיך כידוע . . . וועט זי ניכשל ווערן אין אַ שלעכטער מחשבה וועט זי וויסן תיכף ומיד תשובה צו טאָן! הײַנט איז דאָך איר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגס, און עס קומט איר אױס צו מאַכן חשבונות מיט סוחרים, פאַרוואָס זאָל זי נישט האָבן אויף זיך עטלעכע סאַפּירלעך, וואָס העלפן צו חכמה? באַשע־גיטל איז טאַקע אַ חכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מער איז אַוודאי געזינטער! און אַזוי אַנדערע שטײנער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטײן פּירט, וואָס זי דאַרף טראָגן, ווען דער מאַן איז דער דער היים,ווײַל דער אבן־טוב גיט חן אין די אויגן, און מען ווערט זייער געליבט, אַז מען טראָגט אים . . .

מיט איין וואָרט, ער האָט זי אַרויפגעפירט אויף אַ וועג — זאָל גאָט שומר ומציל זײַן! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַלץ מער געזונקען און געזונקען אין דער תאווה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזען, אַז ער איז זי שוין בײַגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט געשליַידערטן שטײן, וואָס לויפט שוין אַלײן באַרג אַראָפּ מיטן כוח פון ערשטן שטויס, נעמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אָן אַ זײַט. און זי טוט זיך שוין אַליין אירס, און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערלעך דעם ביסן אין מויל אַרײַן; די ייִנגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אבי עס זאָל ביליקער קאָסטן, און לייגט דעם גאַנצן "האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטים אַרײַן!

איז איר נאָך ווייניק, נעמט זי און שאַפּט־אָפּ די דינסט, וואָס זי האָט געהאַלטן, און שלאָגט איר אַרײַן אין חשבון אַלע שאָדנס וואָס זײַנען געווען אין שטוב, י אָ שולדיק, נ י ש ט שולדיק, און נעמט

צו, מכלומרשט פֿאַר רחמנות, אַן אָרעמע יונגע יתומה, אַן אויסגעהונגערט קינד, אירס אַ נאָנטע קרובֿה אַפֿילו, און זאָגט איר, אַז קיין שכירות וועט זי איר נישט צאָלן; נאָר דערפֿאַר, אַז עס וועט קומען די צײַט, און עס וועט זיך טרעפֿן איר זיווג, וועט זי איר געבן נדן און מתנות,, און פֿון זיך אַראָפּ עטלעכע קליידער, און וועט זי אַליין פֿירן צו דער חופּה און אַנטקעגן טאַנצן מיט אַ קוילעטש . . . און נעמט דערווײַל, דאָס שכירות פֿון דער יתומה און גיט אויס אויף איר תאווה . . .

דער מאַן אירער, דער חסיד אלימלך, האָט, פֿאַרשטייט זיך, פֿון דעם אַלעם נישט געוווּסט, און אַזוי איז אַריבער געגאַנגען אַ יאָר נאָך אַ יאָר, ביז באַשערגיטל איז קראַנק געוואָרן און האָט נישט געקאָנט רירן מיט אַ פֿוס.

זען זעט אויס, אַז עס איז מן השמים געווען, אַז מען האָט זי געוואָלט ראַטעווען, און דעריבער טאַקע האָט קיין שום רופֿא אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פֿאַרשטאַנען, וואָרום אַזוי אין כּלליות איז זי אויפֿן גאַנצן לײַב געזונט און פֿריש געווען; כּאחד האדם, געשלאָפֿן, געגעסן, אַלץ, אַלץ ! און אַפֿילו אויף די פֿיס האָט זי קיין ווונד, קיין פֿלעק, אַפֿילו קיין שפּרענקעלע נישט געהאַט, נאָר רירן זיך האָבן זיי זיך נישט געוואָלט, בשום־אופֿן נישט !

דאַכט זיך, עס איז די בעסטע צײַט, אויסגעהיילט צו ווערן פֿון דער תאווה ? אַז אַ יִדענע קומט נישט, נישט אין גאַס אַרײַן, נישט אין שול אַרײַן, ליגט אין דער היים נאָכאַנאַנד, — וואָס טויג איר קליידער און צירונג ? פֿאַר די פֿיר ווענט ?

איז אָבער די תאווה אין איר אַזוי שוין אײַנגעוואָרצלט געווען, אַז זי ריכט זיך אַלץ איינס, הײַנט־מאָרגן אויפֿצושטיין פֿון בעט און מאַכט אַלץ נײַע און נײַע קליידער, און קויפֿט אַלץ, וואָס מען ברענגט איר אין שטוב אַרײַן; און דערווײַל הייסט זי זיך אַ פּאָר מאָל אין וואָך אויסלייגן די קליידער מיט דער צירונג אויף שטולן און בענק פֿאַרן בעט, און זי ליגט אַזוי און קוקט, און שעפּט נחת דערפֿון . . . וואָס קלערט איר, די אָרעמע יתומה האָט געאַרבעט דערבײַ עבֿודת־פּרך . . .

איינמאָל מען לייגט איר אוים די קליידער, דערזעט זי פּלוצלונג אַז אירע שענסטע מלבושים, די סאַמעטענע און זײַדענע, זײַנען אויסגעפּלעקט, אויסגעשמירט פון אַלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טייל ערטער — נאָך פאַרטשעפּעט און צעריסן. מאַכט זי אַ גוואַלד, אַז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפן אויף איר געשריי און מען זעט די צרה און עס בלײַבט במוסכם כולם, אַז קיינער איז אין דעם נישט שולדיק, נאָר די יתומה. אַז דאָס "שטילע וואַסערל", מיטן יראת־שמים פּנימל, וואָס מען הערט נישט איר קול אַ גאַנצן טאָג, וואָס קומט נישט, אויסער אַז זי גייט אין שליחות, אין גאַס אַרײַן, — אַז "דאָס שטילע וואַסערל רײַסט די ברעגעס", און טוט זיך בײַנאַכט אָן דער בעל־הביתטעס קליידער, און גנבעט זיך אַרויס, און גייט אין די גוטע הײַזער, ווו מען פרעסט און זויפט און מען טוט אַלדאָס בייז . . . אַ קשיא אויף הײַנטיקע צײַטן ! — וואָרום דעמאָלט פלעגט מען אויך זאָגן "הײַנטיקע צײַטן", אַפּנים, אַז די וועלט ווערט וואָס אַמאָל ערגער ! — נעמט מען די יתומה, וואָס וויל זיך נישט מודה זײַן, און מען זידלט זי מיט אַזוינע ווערטער, וואָס מען דאַרף פאַרן מויל נישט ברענגען, בפרט שרײַבן, און מען שלאָגט זי און מען הרגעט זי. דערנאָך פירט מען זי צום רבֿ, און מען זאָגט עדות אַזוי און אַזוי, אַז קיינער נישט נאָר זי; והא ראיה — זי זעט אַזוי דאַר און מאָגער אויס, בײַ אַזאַ גוטס, בײַ אַזאַ גבֿירה, בײַ אַ קרובֿה . . . על־כן מוז זײַן, אַז זי שלאָפט נישט גאַנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טוט כל העבֿירות שבעולם . . . נעמט מען די יתומה און מען גאָלט איר אָפּ דעם קאָפּ, מען זאָל זי מיאוס מאַכן, עס זאָל שוין קיינער אין איר נישט ניכשל ווערן און מען טרײַבט זי אַרויס פון שטאָט, מיט אַ געלויפערײַ און אַ געפײַפערײַ, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צײַט איז דער חסיד אין דער היים נישט געווען, ער איז געזעסן אין לובלין בײַם צדיק און האָט נישט געוואָלט אָפּטרעטן בשום אופן באשר בכן — ער מוז אים געבן אַ רפואה שלימה פאַר באַשע־גיטל זײַן ווײַב.

זאָגט אים דער צדיק : ווייסטו וואָס ? פאָר אַהיים און קום

צוריק מיט דער פלוניתטע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אזוי : דער צדיק האט שוין א פאר מאל מתפלל געווען פאר דער אשה און עס האט נישט געהאלפן און דערצו איז דער לובלינער נישט געווויגט געווען. ערגער נאך — טיילמאלם האט ער געפילט, אז מען נעמט דארט די תפילה און מען ווארפט זי אים צוריק אראפ אין קאפ אריין. האט ער פארשטאנען, אז עס מוז זיין א גרויסע מניעה, א שטארקער קיטרוג וועגן א גרויסן חטא. א פאר מאל האט ער דארט געפרעגט : ווי הייסט ? האט מען אים פשוט נישט געענטפערט ! מוז שוין זיין גאר א טיפער ענין, א מיאוסע זאך, וואס מען וויל נישט ברענגען איבערן מויל . . . און דער חסיד אלימלך ווייסט פון גארנישט! און אזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען א גרויסער בקי אין חכמת־הפרצוף, האט ער זי געוואלט זען עין־בעין . . . וועט ער שוין זען, וואס ביי דער אשה איז אויפגעשריבן אויפן שטערן.

פארט אלימלך דער חסיד אהיים, און דינגט א גרויסע בויד, און בעט אוים די בויד ווי א בעט : אונטן שטרוי, אויבן שטרוי — כרים וכסתות, און מען פארט מיט צוויי פאר פערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראסנאסטאוו און נאך ערגעץ אין א שטעטל ווארטן גרייט פרישע פערד צום איבערשפאנען, ווייל מען קאן נישט נעכטיקן מיט דער חולנית אויפן וועג, און מען וויל אנקומען קיין לובלין בכי טוב.

פארט מען. נאך דער לעצטער סטאנציע אבער פאלט פלוצלונג אראפ א שניי. פארלירט מען דעם וועג, פארבלאנדזשעט מען אין א וואלד, נישט אוים נישט איין, און עס פאלט צו די נאכט — כאטש נעם די אויגן אין די הענט און זוך א וועג : קיין לבנה, קיין שטערן . . . טראכט מען, מען וועט בלייבן שטיין און אפווארטן ביז טאג, איז אבער די שרעק גרוים פאר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דאמאלט איז נאך געווען סאמע געדיכטער וואלד אין דער געגנט, ביימער עד לב השמים און צוזאמענגעפלאכטענע צווייגן, אז ביי טאג איז חושך געווען, האבן זיך טאקע געהאלטן דארט גזלנים און חיות רעות, און ביינאכט איז גאר געווען סכנת נפשות.

ראַפּטום ווערן זיי דערפרייט. פֿון דער ווייַטנס האָט זיך פלוצלונג באַוויזן אַ פּייַערל און דאָס פּייַערל וואַקסט, און עס באַווייַזט זיך אַ צווייט און אַ דריט פּייַערל — אַ סימן, אַז נישט ווייַט מוז זייַן אַ קרעטשמע. פֿאָרט מען צו דעם פּייַערל. מען פֿאָרט אַזוי, דערהערט מען כלי־זמר שפּילן, און אויך אַ גרויס געלעכטער; קומט מען נענטער — הערט מען אַ געטופּעריי, מען זינגט, מען שפּילט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך באַוויזן — עס פֿלאַקערן די שויבן. וואָס קאָן זייַן די שׂמחה? מן הסתם זייַנען זיך פּריצים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפֿן פּריצישן אופֿן! עס איז אַפֿילו אַ סכּנה צוזאַמענצוטרעפֿן זיך מיט אַזוינע לייַט בשעת חדוותא, נאָר אַלץ בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פֿאַרפֿאָרט מען פֿאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער: עס איז נישט קיין פּריצים, די כלי־זמרים שפּילן יִידישע זאַכן, אַלערליי שטייגערס... און אַ מאַרשאַליק איז משׂמח דעם עולם מיט גראַמען און רופֿט אויס צו כלה־טאַנץ!.. וואָס זאָל איך אייַך זאָגן, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פֿינצטער געוואָרן אין די אויגן, די מוטערס מילך איז אין זיי געוואָרן געוואָרן! זיי האָבן באַלד פֿאַרשטאַנען אַז דאָס זייַנען יענע לייַט, וואָס פּלעגן יענע צייַטן, איידער מען האָט אויסגעהאַקט די וועלדער, שפּילן חתונות אין פֿאַרוויסטע קרעטשמעס... זאָגט אלימלך צו זייַן ווייַב באַשע־גיטל: הער, באַשע־גיטל, מיר זייַנען אַרייַנגעפֿאַלן אין מיאוסע הענט... געדענק־זשע, למען־השם, אַז מען טאָר זיי נישט ענטפֿערן, נישט אָננעמען פֿון זיי קיין כּיבוד אַפֿילו נישט חס־ושלום, פֿאַרזוכן, ווייַל מען ווערט באַלד ניזוק. באַשע־גיטל ליגט נישט טויט, נישט לעבעדיק און שאָקלט מיטן קאָפּ, אַז זי ווייסט... און געוווּסט האָט זי טאַקע, פֿון די ספֿרים הקדושים אין עבֿרי־טייַטש.

דערווייַל שיטן זיך אַרויס פֿון קרעטשמע די מחותּנים מיט די מחותּנתטעס, מיטן בדחן, מיט די כלי־זמרים, מיט ברענענדיקע שטורקאַצן און רינגלען אַרום די בויד, און הייבן אויף דעם דעק, און הייסן זיך זאָגן "מזל־טובֿ", און פֿאַרבעטן אין קרעטשמע אַרייַן אויף דער חתונה... מחותּנים בעטן, מחותּנתטעס, און חתן־כּלה קומען

מאַרשאַליק — בדחן.

אויך צו און בעטן מיט שיינע רייד, מען זאָל זיי נישט פֿאַרשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גליַיך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּילט צו, אַז עס הילכט אין גאַנצן וואַלד, און משרתים און סאַרווערס טראָגן אַרום אויף זילבערנע טעצלעך אין קרישטאָלענע און גאָלדענע כוסות אַלערליי משקה און אַלערליי לעקעך און טאָרטן, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: נאָט, מאַכט ברכה, זיַיט אַיַיך משמח!

און זיי ענטפֿערן נישט אַ וואָרט.

פּלוצלונג אָבער גיט באַשע־גיטל אַ קוק, דערזעט זי, אַז די נשים פֿון דער חבֿריה, די כלה, די מחותנתטעס און אַזוי נשים־געסט, טראָגן אירע בעסטע סאַמעטענע און זיַידענע קליידער, און פֿאַרגיסן זיי מיט משקה, פֿאַרשמוצן מיט אַלערליי עסנוואַרג, און פֿאַרטשעפּען אָן וואָגן... באַפֿאַלט זי אַ גריילעך האַרץ־ווייטיק, און קאָן זיך נישט איַינהאַלטן און גיט אַ געשריי:

— רוצחים, גזלנים, מיַין פּראַצע, מיַינע קליידער!

מער האָט זי נישט גערדאַרפֿט; מען האָט זי קוים דערפֿירט קיין לובלין. אויפֿן גאַנצן וועג האָט זי געחלשט און געחלשט און געחלשט, און דאָס מויל, רחמנא־ליצלן, האָט זיך איר אויסגעקרימט. נוטה למות איז זי געוואָרן...

מען האָט זי קוים אַ לעבעדיקע אַריַינגעפֿירט צום רבין, און ער האָט באַלד פֿאַרשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אָראָפּנעמען אַ מוסר, וואָרום אַ ייִדישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך נייַע מלבושים, דאַרף זי די אַלטע צעטיילן אָרעמע ליַיט, בפֿרט טאָר מען זיך נישט מאַכן קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגן. וואָרים, אַז עס הענגען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביַינאַכט יענע ליַיט און נעמען זיי אַרויס און טוען זיך אָן די קליידער און טאַנצן אין זיי אויף זייערע שׂמחות און חתונות...

ווי באַשע־גיטל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פֿאַר ליב דעם טויט, און האָט נאָר געבעטן, ער זאָל אויף איר מכפּר זיַין! און דאָס האָט איר דער צדיק צוגעזאָגט!

נאָנט פאַר דער פטירה, האָט זי צוגערופן איר מאַן, דעם חסיד אלימלך, און האָט אים דערציילט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי אים א האנט תקיעת־כף, אז ער וועט זי אויפזוכן, און נעמען זי פאַר א מאמע צו זיינע קינדער, כדי מען זאָל איר מוחל זיין דעם חטא קעגן איר . . .

און דער חסיד אלימלך האָט געטאָן איר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איר חתונה געהאט, און זי איז געווען א מאמע צו זיינע קינדער, די יתומים, און זיי זיינען נאָך זוכה געווען צו האָבן נייע קינדער, און האָבן זיי מגדל געווען לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

אויף אלע יידן געזאָגט !

———):(———

ס

1

ביים גוסס צוקאָפּנס

דער

שמש פון גן־עדן — אַ ליכטיקער מלאך — אַן אָפּגלאַנץ פון זיין ליבן נאָמענס שטראַלנדיקער גענאָד, קומט איינמאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרויס און עפנט, צעדודערט און פאַרזאָרגט, אַ פענצטערל פון הימל, בויגט אַרויס דעם שטראַלנדיקן קאָפּ און ווענדט זיך מיט אַ טרויעריקער, ציטערדיקער שטימע צו דער אונטערגייענדיקער זון און פרעגט:

— ווייסטו ניט, זון, וואָס ביי לייבל קאָנסקיוואָלער טוט זיך?

די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אומרויִקער ציט דער מלאך זיין שטראַלנדיקן קאָפּ צוריק.

און נישט אומזיסט איז אומרויִק דער מלאך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישן צוויי מאָל אין טאָג אַלע זיבן הימלען מיט לייבל קאָנסקיוואָלערס "שמע־ישׂראל"...

ווי אַ זילבערנער שרויט צעשיט זיך זיין "אח —— — ד" צופוסנס ביים כיסא הכּבוד... און עס קאָלערט זיך דער "אחד" און זשומט, און ברומט, און זידט, ווי אַ מחנה זומער־פייגעלעך, וואָס גלוסט און

בענקט צו דער פּלאַץ, ווערט צוגעצויגן צו איר און בריט זיך און ברענט אין איר מיטן גרעסטן תענוג פון "יסורים של אהבה"...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער אים צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שוין געפעלט!

אין בעט און לויב־געזאַנג פון אַלע וועלטן איז דעריבער אַ פּגימה געווען...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געוואָרן אַ כּלי: אַ סטרונע ביי אַן ערשטער פידל האָט געפּלאַצט און איז פאַרשטומט געוואָרן.

צי האָט לייבל קאָנסקיוואָלער פאַרגעסן צו דאַווענען מינחה?

וועט ער זאָגן צוויי שמונה־עשׂרהס ביי מעריב?

נידעריקער לאָזט זיך דערווייל אַראָפּ די זון. די שטיל באַהאַלטענע שאַטנס קריגן רשות, אַרויסצוקומען פון זייערע באַהעלטענישן, — און זיי קריכן אַרויס פון די שפּאַלטן אין די פעלדזן ביי ימים, פון גריבער און היילן אין וויסטע מידבריות, פון אונטער ביימער און צווישן צווייגן און בלעטער אין די טיפסטע וועלדער... און זיי פאַרשפּרייטן זיך איבערן ישוב און פלעכטן זיך אַרום און אַרום.

און אָט איז אַראָפּ די זון אינגאַנצן. לבנה און שטערן בלאַנקען שטיל־שוויַיגנדיק אויף און נעמען איבער די ממשלה איבער דער וועלט אויף איבער נאַכט... און זיי שפּינען און וועבן זייער פאַרכישופטע שפּינוועבס — אַ זילבער־דינע נעץ איבער דער פאַרמאַטערטער ערד.

און גליַיך מיט דער זון איז איבערן הימל פאַרזונקען געוואָרן די חיה מיט דער אויפשריפט "אמת" אויפן שטערן, און צוזאַמען מיט דער לבנה איז אַרויסגעשוווּמען פון דער צווייטער זיַיט די חיה מיט דער זילבערנער טרעסט אויפן שטערן און מיט דער אויפשריפט "אמונה"...

און באַלד עפענען זיך שטיל־שוויַיגנדיק די טויערן פון הימל, און לאָזן אַריַין גאַנצע מחנות נשמות פון איַינגעשלאָפענע מענטשן, וואָס קומען נאַכט אויף נאַכט אַרויף און פאַרשריַיבן אין די הייליקע ביכער ווי אַזוי עס האָט זיך אָפּגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפען די פעדערס, און עס רוישן מיליאַנען־מיליאַסן פליגל, טייל ווייסע ווי שניי, ס׳רובֿ גרויע און פאַרפלעקטע, מאַנכע אויך רויט פאַרבלוטיקטע . . .

און אַלע זיבן הימלען ווערן פול מיט אַ געמישטע גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליבשאַפט, האָפענונג און שרעק . . . און פלוצלונג בלייבט אַלץ ווי פאַרשטאַרט.

אַרום כּיסא־הכּבֿוד וויקלט זיך שטיל אַ זילבערנער נעפל, וויקלט זיך און וויקלט זיך און ווערט טונקעלער און טונקעלער . . .

און פון הינטער דעם נעפל הערט זיך אַ ברומען פון אַ טויב :

„וויי איז מיר, וואָס איך האָב חרובֿ געמאַכט מיין הויז . . .

„וואָס איך האָב פאַרברענט מיין פּאַלאַץ . . .

„וואָס איך האָב פאַרטריבן מיין זון, מיין איינציקן זון". . .

און אַ שוידער פון רחמנות גייט דורך אַלע זיבן הימלען . . .

און עס ווערט וויטער שטיל, אַלץ האָט זיין אָטעם פאַרהאַלטן, וואַרטנדיק ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס אַ וווּנדער, אויף אַ בשׂורה אַ נייע . . .

עס איז אָבער גאָרנישט געשען . . .

עס דערהערט זיך פון אונטן אַ קול — עס קרייט דער האָן.

פון כּיסא הכּבֿוד גייט אָפּ דער נעפל, דער פאַרכישופטער שוידער פּלאַצט און צערינט . . . עס עפענען זיך וויטער די פענצטער פון הימל, די נשמות פליען צוריק אַרוים . . . מלאכים מיט בריליאַנטענע פלעדערווישן יאָגן אַרוים די פאַרשפּעטיקטע, די פאַרציטערטע, פאַרוויינטע און טיף דערשראָקענע . . .

עס דויערט נישט לאַנג און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטן צו חצות . . .

באַלד הויבט אָן בלאָס און בלאַסער צו ווערן דער צייכן „אמונה" אויף דער זילבערנער טרעסט, אַ דינער, רויטלעכער שטראַל וועקט זיך פון מיזרח זייט . . .

דער גן־עדן שמש וועקט זיך ווי פון א טיפן חלום, גייט צו און עפנט נאך אמאל א פענצטערל אין הימל, בויגט ארויס דעם קאפ און רופט, פרעגנדיק:

— לבנה און שטערן, איידער איר פארשווינדט, צי קענט איר מיר נישט זאגן, וואס עס האט מיט לייבל קאנסקיוואלער פאסירט?

און דאמאלט האט זיך גאלדן־צעפלאקערט א קליין שטערנדל פון ווייטן, איז צוגעשווומען צום פענצטערל, און האט געענטפערט:

— איך ווייס, ליכטיקער מלאך!

איך בין דורך קאנסקיוואלע געשווומען און האב אין זיין פענצטערל אריינגעקוקט... ער שטארבט, לייבל קאנסקיוואלער... אן אלטער מאן... זיין ווייסע באַרד איבער דער קאלדרע בלאנקט ווי ריין זילבער... נאר דאס פנים איז איינגעשרומפן און געל... איך האב געזען ווי מען האט אים א פעדער אונטער די נאזלעכער געלייגט; איך האב אבער ניט געזען זי זאל זיך רירן.

און דער מלאך, דער שמש פון גן־עדן, האט ביי קיינעם קיין רשות נישט גענומען, על דעת עצמו איז ער אראפגעשאסן אויף דער ערד נאך לייבל קאנסקיוואלערס נשמה.

עס וועט אן אומגעריכטע פרייד זיין אין גן־עדן.
אזוי האט ער געטראכט.

פלינק פליען מלאכים, נאר — די שווארצע ווי די ווייסע...

און אז דער ליכטיקער מלאך איז אראפגעקומען, האט ער שוין געטראפן א פינצטערן מלאך ביים גוסס צוקאפנס...

צי איז ער, דער פינצטערער, פריער ארוים, צי האט ער צו אונדז א קירצערן וועג? ווער ווייסט?

— וואס טוסטו דא? — וווּנדערט זיך דער ליכטיקער מלאך דערשראקן, — עס איז דאך לייבל קאנסקיוואלער!

— איז וואָס ? — לאַכט דער שוואַרצער. און צוויי שורות ווײַסע ציין בליצן אים אַרויס פֿון אויסגעקרימטן מויל . . .

— דאָס איז מײַן נשמה ! איך בין שמש פֿון גן־עדן.

— זייער אַנגענעם ! — מאַכט דער שוואַרצער אַ העוויה, — איך בין נאָר אַ לאַפּיטוט פֿון גיהנום, נאָר לאָמיר זען !

און ער גיט אַ שאַר מיט אַ פֿוס אונטערן קראַנקנס בעט, און עס רוקט זיך אַרויס אַ פֿאַרבונדענער זאַק.

— וואָס ליגט דאָ אין זאַק ?

— טלית ותפֿילין, — וויל דער גוטער מלאך טרעפֿן.

— אונטערן בעט באַהאַלטן ? עבֿירות באַהאַלט מען.

און ער בויגט זיך אַראָפּ צום זאַק און בינדט אים אויף, און עפֿנט אים, און דערלאַנגט אים אַ שטויס מיטן פֿוס — אַ גאָלדענער גלאַנץ וואַרפֿט זיך איבער דער שטוב, אַ גאָלדענער קלאַנג לויפֿט אים נאָך — גאָלדענע רענדלעך שיטן זיך אויס . . .

— גנבֿה־געלט, גזלה־געלט ! — רופֿט אויס דער שוואַרצער מלאך, אויסגענאַרט בײַ נישט קלוגע, געראַובט בײַ אַלמנות, געגזלט בײַ יתומים, פֿון צדקה פּושקעס אַרויסגענומען . . . מיט בלוטיקע טרערן זײַנען זיי געוואַשן און האַרציקע בלוט־פֿלעקן קלעפּן אָן זיי . . . און זע, ווי ער וועקט זיך, אַז מען רירט זײַן גאָלד !

מיט פֿאַרשלאָסענע אויגן וואַרפֿט זיך דער גוסס . . .

פֿאַרציטערט בלײַבט דער ווײַסער מלאך און פֿאַרשטעלט זיך דאָס פּנים מיט דער ערשטער פּאָר פֿליגל . . . דורך אַ שפּאַלט פֿון לאָדן רײַסט זיך אַרײַן אַ שטראַל פֿון דער מאָרגנדיקער זון, ער פֿאַלט איבערן גוססעס ברעמען — זיי ציטערן.

צום לעצטן מאָל עפֿנט ער האַלב די אויגן אויף :

— ווער איז דאָ ? — פֿרעגן די פֿאַרשווימטע, פֿאַרגעלטע ליפּן מיט אַ שאָרך פֿון אַ פֿאַרפֿוילטן בלאַט . . .

— איך ! — ענטפֿערט דער שלעכטער מלאך, — איך, וואָס איך בין נאָך דײַן נשמה געקומען . . . קום !

— וווּ אַהין ?

— אין גיהנום אַרײַן !

פֿאַר שרעק פֿאַלן דעם גוסס צוריק די אויגן צו.

— בעט, בעט גאָט ! — רופֿט דער גוטער מלאך. — טו תשובֿה . . . עס איז נאָך צײַט . . . זײַ מפֿקיר דײַן געלד . . .

— שמע . . . — הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפֿקיר זײַן ! — זאָגט דער שלעכטער מלאך און לייגט זײַן שווערן, שוואַרצן פֿליגל איבערן גוססעס פּנים, און אונטערן פֿליגל ווערט דער קול צוזאַמען מיטן גוסס דערשטיקט.

דער ווײַסער מלאך רוקט זיך צוריק אָפּ פֿאַרשעמט.

2.

אין אַ פֿינצטערער, פֿאַרגאַסענער האַלבער נאַכט, צווישן געוויש, געשריי און געפּילדער אין גיהנום, שנײַדט זיך דורך אַ שאַרף־שנײַדנדיקער באַפֿעל :

— נחמנקע פֿון זבאַרזש גייט אויס . . . ער פֿלעגט זיך שנײַדן די נעגל נישט איבערגעהיפּערט, אַוועקוואַרפֿן . . . נישט איינמאָל פֿאַרגעסן מינחה צו דאַווענען, — ווער גייט נאָך זײַן נשמה ?

— איך ! — רופֿט זיך אָן אַ מלאך־חבלה.

— גרייט דערווײַל צו אַ קאָכעדיקן קעסל סמאָלע.

ער שפּרינגט אונטער און פֿליט אַרויס פֿון גיהנום . . .

געשווינד פֿליען שלעכטע מלאכים, צום גליק אָבער גוטע אויך; די גוטע זײַנען אפֿשר ווײַטער פֿון אונדז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגט זיי . . .

און אַז דער מלאך־חבלה איז צום קראַנקנס בעט געקומען, האָט ער שוין צוקאָפּנס אַ ווייַסן, גוטן מלאך געטראָפן. ער איז געזעסן און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, אָרעמער מענטש, פאַרן טויט ... עס איז נאָר אַ בריק, אַ קורצע גרעניץ צווישן פינצטערקייַט און ליכט ... פון זאָרג און אומרו, אַן איבערגאַנג צו רו און גליק.

נאָר דער קראַנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פאַרטראַגן, און די פלאַמענדיקע אויגן בלאָנדזשען אַרום אויף די ווענט ...

און דער שוואַרצער מלאך בלייַבט שטיין בייַ דער טיר און קוקט פאַרוווּנדערט ...

— האָסט נישט קיין טעות, חבֿר? — פרעגט ער דעם ליכטיקן מלאך.

— ניין! — ענטפערט דער גוטער. — איך בין געשיקט געוואָרן נאָך דער נשמה, נאָך דער ריינער, באַרמהאַרציקער נשמה; דו קאָנסט איבער איר קיין שליטה נישט האָבן!

— ער האָט נישט על־פּי דין די נעגל געשניטן!..

— איך ווייס, — האָט אים איבער דער גוטער מלאך, — נאָר דערפאַר קיין איינציקע רגע פאַר זיך נישט געלעבט ... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אַלמנות און יתומים, פאַר פאַרפינצטערטע, פאַרוואָגלטע, פאַרמאַטערטע ...

— בייַ אונדז אין בוך איז פאַרשריבן, וויפל מאָל ער האָט מינחה פאַרפעלט ...

— נאָר קיינמאָל נישט פאַרפעלט, ווען מען האָט געדאַרפט עמיצן העלפן. קיינמאָל נישט פאַרגעסן צו טרייסטן, צו האַרציקן און צו קרעפטיקן דאָרט ווו די פליגל זייַנען אַראָפּגעפאַלן מיד, ווו די גאַל האָט געזאָלט די ריינסטע נשמה פאַרגיסן, ווו די לעצטע האָפענונג, האָט זיך געדאַכט, איז פאַרשוווּנדן ... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט ... דאָס דאַך איבערן קאָפּ נישט פאַרריכט, זייַן בעט זיך נישט ווייך געבעט, קיין ליבשאַפט בייַ קיין פרוי נישט געזוכט, אויף

קיין נחת פֿון קינדער נישט געהאַפּט ... נאָר אַלץ פֿאַר אַנדערע ...
ווײַל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטן בעסער פֿאַר זיך ...

שוואַרצע וואָלקנס ציען זיך אין דרויסן איבערן הימל ... אויף
אַ רגע שנײַדט זיי דורך אַ בליץ, נאָר ער ווערט פֿאַרלאָשן און נאָך
פֿעסטער ציען זיך, נאָך ענגער שליסן זיך צוזאַמען די דיקע, פֿינצטערע
וואָלקנס.

דער בליץ האָט צום לעצטן מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ בײַ מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּנס? — פֿרעגן
די פֿאַרברענטע ליפּן.

— איך, איך, אַ ליכטיקער מלאך, פֿון זײַן ליבן נאָמענס
ליכטיקער פמליא ... און פֿון זײַן ליבן נאָמען נאָך דײַן נשמה
געשיקט! .. קום מיט מיר!

— וווּ אַהין? — פֿרעגט דער קראַנקער.
— צום הימל אַרויף, אין גן־עדן אַרײַן!

— הימל ... גן־עדן ... — שטאַמלט נאָך דער גוסס אין היץ.
— און ווי אַזוי לעבט זיך דאָרט אין הימל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט ... פֿון גאָטס גענאָד באַשטראַלט, אין גלאַנץ פֿון כיסא־
הכבוד ... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ ...

— גלאַנץ ... גאָלד ... קרוינען ... — שטאַמלט דער גוסס
נאָך, — וואָס וועל איך דאָרט טאָן?

— וועסט נישט דאַרפֿן טאָן ... דאָרט איז אייביק רו, אייביק
ליכטיקער נחת, אָן אויפֿהער שטראַלנדיק גליק ... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טאָן? — דרייט זיך מיטן לעצטן
כוח דער גוסס אוים צום מלאך, — איז דאָרט דאָ ווּעמען צו העלפֿן,
געפֿאַלענע אויפֿצוהויבן, קראַנקע צו היילן, הונגעריקע צו זעטיקן,
דורשטיקע די ליפּן צו נעצן, פֿאַרלוירענע צו זוכן און געפֿינען? דאָס
איז דאָך מײַן גליק געווען! ..

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט אַ נישט זיכער קול דער מלאך, — דאָס איז דאָרט נישט פאַראַן. דאָרט וועט קיינער נישט דאַרפן דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טאָן, מלאך? דאָרט וווּ קיינער ברויכט מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנותדיקע טרער אין אויג, נישט מיין וואָרט, צו טרייסטן, פון מויל, און נישט מיין האַנט, אויפגעהויבן צו ווערן פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרויס די צונג און באַלעקט זיך... אַ חוזק שמייכל לייגט זיך אים איבערן מויל פון אויער צו אויער... ער עפנט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע ציין בליצן אויף אין דער פינצטערער שטוב...

און צערודערט זיצט דער ליכטיקער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס...

— וואָס פאַרט, מלאך! וואָס פאַרט?

און דער גוטער מלאך דרייט זיך אויס צום פענצטער און קוקט אַרויס צום הימל און וואַרט פון דאָרט אַן עצה און אַ ראַט... נאָר פאַרשלאָסן איז דער הימל; אָן אַ וואָרט, אָן אַ שטראַל, אָן אַ פונק... און עס יאָגן אָן אַלץ נייע און נייע, אַלץ שווערערע און שווערערע וואָלקנס. אַ שאָטן פאַלט איבערן ליכטיקן מלאכס פנים. דער הימל זעט אויס האַרט און בייז. אָן רחמנות זעט ער אויס. ער האָט אים נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזען... ער בלייבט פאַרציטערט.

מיט דער ווײַלע באַנוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, — רוימט ער איין דעם גוסס.

— וווּ אַהין?

— דאָרט וווּ דיין האַרץ גלוסט... צו די אומגליקלעכע, הונגעריקע, לעכצנדיק־דורשטיקע... צו די פאַרחלשטע און פאַרמאַטערטע, צו די פאַרלאָרענע, פאַרשאָלטענע, צו די פון גאָט

פֿאַרגעסענע . . . העלפֿן וועסטו נישט קאָנען, אָבער צוזאַמען ליַידן, מיטפֿילן . . .

— איך גיי ! איך גיי ! — רופֿט דער קראַנקער אויס מיט קראַפֿט . . .

און דער וויַיסער מלאך איז אַוועק מיט לײדיקע הענט.

—————):(—————

דריי מתנות

א.

אויבן ביי דער וואָג

אמאל

מיט יאָרן און דורות צוריק איז ערגעץ ניפטר געוואָרן אַ ייִד.

מילא, אַ ייִד איז ניפטר געוואָרן — אייביק לעבן קאָן מען נישט — טוט מען אים זיין רעכט . . . ברענגט מען אים צו קבורת־ישראל . . .

נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליט די נשמה אַרויף, צום מישפּט, צום בית־דין של מעלה . . .

קומט זי אַרויף, הענגט שוין דאָרט פאַרן בית־דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עבירות און די מצוות . . .

קומט דעם בר־מיננס סניגור, זיין געוועזענער יצר־טוב — שטעלט זיך מיט אַ קלאָר ווייס זעקל ווי שניי אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט . . .

קומט דעם בר־מיננס קטיגור — זיין געוועזענער יצר־הרע, דער געוועזענער מסית־ומדיח — און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיק זעקל אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאָל אויף דער לינקער זייט . . .

אין ווייַסן קלאָרן זעקל זייַנען מצוות. אין ברודיק שוואַרצן זעקל — עבֿירות. שיט דער סניגור, פֿון שניי־ווייַסן זעקל אויף דער וואָגשאָל פֿון דער רעכטער זייַט, מצוות — שמעקן זיי ווי פּאַרפֿומעס און לויכטן ווי שטערנדלעך אין הימל.

שיט דער קטיגור פֿון ברודיקן זעקל אַרויס, אויף דער וואָגשאָל פֿון דער לינקער האַנט, עבֿירות — זייַנען זיי, ניט פֿאַר אייַך געדאַכט, שוואַרץ ווי קויל און אַ ריח האָבן זיי, — סאַמעראַדנע פּעך און סמאָלע.

שטייט אַזוי די אָרעמע נשמה און קוקט, און גאַפֿט — זי האָט זיך גאָרנישט געריכט עס זאָל זייַן אַזאַ חילוק צווישן "גוט" און "שלעכט"; דאָרט האָט זי גאַנץ אָפֿט ביידע נישט דערעקנט, איינס פֿאַר דאָס אַנדערע גענומען.

און די וואָגשאָלן הויבן זיך פּאַמעלעך, אַרויף און אַראָפּ, אַמאָל די, אַמאָל יענע . . . און דאָס צינגל בייַ דער וואָגשאָל אין דער הייך ציטערט. נעמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ האָר רעכטס . . .

נאָר אויף אַ האָר . . . און נישט מיט אַמאָל ! אַ פּראָסטער ייִד געווען, אָן גרויסן "להכעיס", ווי אויך אָן "קידוש השם". . . אַזוי — קליינע מצווהלעך, קליינע עבֿירהלעך, שרעטעלעך, שטויבעלעך . . . טיילמאָל — קוים מיטן אויג צו דערזען.

און פֿונדעסטוועגן, אַז דאָס צינגל רוקט זיך אויף אַ האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים אַ קלאַנג פֿון שימחה, פֿון נחת; רוקט זיך עס אָבער, חס ושלום לינקס, שלאָגט זיך אַרויס אַ זיפֿץ פֿון עצבֿות, ביז עס דערגרייכט צום כיסא־הכבֿוד.

און די מלאכים שיטן פּאַמעלעך, מיט כוונה, אַ שרויט נאָך אַ שרויט, אַ שטויב נאָך אַ שטויב, ווי פּשוטע בעלי־בתים ליציטירן "אתה הראית", אַ פּרוטה נאָך אַ פּרוטה . . .

נאָר אַ ברונעם שעפּט זיך אויך אויס, די זעקלעך ווערן ליידיק.

— שוין ? — פֿרעגט דער בית־דין־שמש, — אויך אַ מלאך צווישן אַלע מלאכים.

סאַמעראַדנע — עכטע, אמתע.

דער יצר־טוב, ווי דער יצר־הרע, דרייען אוים די זעקלעך קאפויר: נישטאָ מער! און דאַמאָלט גייט דער שמש צו צום צינגל זען, ווי עס האָט זיך אָפּגעשטעלט: רעכט צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אַזוי, און זעט אַזוינס, וואָס עס איז נאָך נישט געשען, זינט הימל און ערד זיינען באַשאַפן געוואָרן...

וואָס דויערט אַזוי לאַנג? — פרעגט דער אב־בית־דין.

שטאַמלט דער שמש:

— גלייך! דאָס צינגל שטייט אין סאַמעראָדנע מיט!...

די עבֿרות האָבן גלייך געוווגן מיט די מצוות.

אַקוראַט? — פרעגט מען נאָך אַמאָל פון בית־דין של מעלהם טיש.

קוקט ער נאָך אַמאָל, דער שמש, און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית־דין של מעלה אַ יִישוב און גיט נאָכן יִישוב־הדעת אַרויס אַ פּסק כהאי לישנא:

"היות די חטאים וועגן נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנום נישט...

"און פון צווייטן צד — וועגן די מצוות נישט מער פאַר די עבֿירות, — קאָן מען איר נישט עפענען די טויערן פון גן־עדן.

"על־כן נע־ונד זאָל זי זיין...

"זאָל זי אַרומפליען אין דער מיט, צווישן הימל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איר דערמאָנען און דערבאַרעמען זיך און צורופן צו זיך מיט זיין גנאָד".

און דער שמש נעמט די נשמה און פירט זי אַרוים.

יאָמערט נעבעך די נשמה און קלאָגט אויף איר מזל.

— וואָס וויינסטו אַזוי? — פרעגט ער זי, — וועסט נישט האָבן קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, וועסטו דאָך אָבער אויך נישט האָבן קיין צער און יסורים פון גיהנום, — קוויט!

די נשמה אָבער לאָזט זיך נישט טרייסטן:

— בעסער די גרעסטע יסורים, — זאָגט זי, — איידער גאָרנישט! גאָרנישט איז שרעקלעך!

קריגט ער אויף איר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איר אָן עצה:

„פֿלי, זאָגט ער איר, נשמהלע, אַראָפּ און האַלט זיך נידעריק אַרום דער לעבעדיקער וועלט . . .

„אין הימל אַרײַן, זאָגט ער, קוק נישט . . . וואָרום וואָס וועסטו זען אין יענער זײַט הימל? נײַערט שטערנדלעך! און דאָס זײַנען ליכטיקע, נאָר קאַלטע ברואים, זיי ווייסן פֿון קיין רחמנות נישט, זיי וועלן זיך נישט מיען פֿאַר דיר, זיי וועלן גאָט אָן דער נישט דערמאָנען.

„מיען זיך פֿאַר אַן אָרעמער פֿאַרוואָגלטער נשמה קאָנען נאָר די צדיקים פֿון גן־עדן . . . און זיי, הער, נשמהלע, — זיי האָבן ליב מתנות . . . שיינע מתנות . . . עס איז שוין — גיט ער צו ביטערלעך, — די טבֿע פֿון הײַנטיקע צדיקים!

„פֿלי־זשע נשמהלע, — זאָגט ער ווײַטער, — נידעריק אַרום דער לעבעדיקער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טוט זיך. און דערזעסטו עפּעס אַזוינס, וואָס איז אויסטערליש שיין און גוט, כאַפּ עס און פֿלי דערמיט אַרויף; עס וועט זײַן אַ מתנה פֿאַר די צדיקים אין גן־עדן . . . און מיט דער מתנה אין דער האַנט זאָלסטו אָנקלאַפּן און מעלדן זיך אין מײַן נאָמען בײַם מלאך פֿון דער פֿאַרטקע. זאָג: איך האָב געהייסן! . . .

„און אַז דו וועסט האָבן געבראַכט דרײַ מתנות, זײַ זיכער — וועלן זיך פֿאַר דיר עפֿענען די טויערן פֿון גן־עדן, זיי וועלן פּועלן . . . בײַם כּיסא־הכּבֿוד האָט מען ליב נישט די פֿײַן געבוירענע, נאָר די אויפֿגעקומענע" . . .

און אַזוי ריידנדיק, שטופּט ער זי מיט רחמנות פֿון הימל אַרויס.

ב.

די ערשטע מתּנה

פֿליט עס אַזוי, דאָס אָרעמע נשמהלע, נידעריק איבער דער לעבעדיקער וועלט, און זוכט מתּנות פֿאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פֿליט אָרום און אָרום, איבער דערפֿער און שטעט, ווו נאָר אַ שטיקל ישובֿ, — צווישן ברענענדיקע שטראַלן אין די גרעסטע היצן; אין רעגן־צײַט — צווישן טראָפּן און וואַסער נאָדלען; סוף זומער — צווישן זילבערנעם שפּינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופֿט, ווינטער צווישן די שנייעלעך, וואָס פֿאַלן פֿון דער הייך . . . און קוקט, און קוקט, און קוקט זיך די אויגן אויס . . .

ווו זי דערזעט אַ ייִד, פֿליט זי האַסטיק צו און קוקט אים אין די אויגן אַרײַן — צי גייט ער נישט מקדש־השם זײַן ?

ווו עס לײַכט זיך בײַנאַכט דורך אַ שפּאַלט פֿון אַ לאָדן, — זי איז דאָ און קוקט אַרײַן, צי וואַקסן נישט אין דער שטילער שטוב נאָנט שמעקעדיקע בלימעלעך — באַהאַלטענע מעשׂים טובֿים ?

לײַדער ! . . מערסטנטיילס שפּרינגט זי אָפּ פֿון אויגן און פֿענצטער, דערשראָקן און פֿאַרציטערט . . .

און אַז עס גייען ווײַטער פֿאַרבײַ זמנים און יאָרן, פֿאַלט זי כמעט אין אַ מרה שחורה אַרײַן. פֿון שטעט זײַנען שוין בית־עלמינס געוואָרן. בית־עלמינס האָט מען שוין אויף פֿעלדער צעאַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פֿון שטיינער בײַ וואַסערן איז זאַמד געוואָרן, טײַכן האָבן דאָס געלעגער געביטן, טויזנטער שטערן זײַנען אַראָפּגעפֿאַלן, מיליאָנען נשמהלעך זײַנען אַרויפֿגעפֿלויגן, — און זײַן ליבער נאָמען האָט זיך אָן איר נישט דערמאָנט, און קיין אויסטערליש גוטס און שיינס האָט זי נישט געפֿונען . . .

טראַכט זי בײַ זיך :

"די וועלט איז אַזוי אָרעם, די מענטשן — אַזוי מיטלמעסיק און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשׂים זייערע זײַנען אַזוי קליין . . .

ווי קומט צו זיי "אויסטערליש" ? אויף אייביק בין איך נע־ונד און פֿאַרשטויסן!" . . .

נאָר ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איר אַ רויטע פֿלאַם אין די אויגן אַריין, אין מיטן דער פֿינצטערער, שווערער נאַכט אַ רויטע פֿלאַם.

זי קוקט זיך אום — פֿון אַ הויך פֿענצטער שלאָגט די פֿלאַם . . .

גזלנים זיינען אַ גביר באַפֿאַלן, גזלנים מיט מאַסקן אויף די פּנימער. איינער האַלט אַ ברענענדיקן שטורקאַץ אין דער האַנט און לייכט; אַ צווייטער שטייט ביים גבֿירס ברוסט מיט אַ בליצנדיק מעסער און חזרט אים אַלץ איבער: "רירסטו דיך, ייד, איז דיין סוף! גייט דיר די שפּיץ פֿון מעסער פֿון יענער זייט רוקן אַרויס"! . . און די רעשט עפֿנט קאַסטן און שרענק און רויבט.

און דער ייד שטייט ביים מעסער און קוקט געלאַסן צו . . . קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגן, קיין האָר פֿון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדן — רירט זיך נישט . . . נישט זיין זאַך . . . "גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער, — געלויבט איז זיין הייליקער נאָמען!" מיט דעם ווערט מען נישט געבוירן און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבֿר אַריין", — שעפּטשען זיינע בלאַסע ליפּן.

און ער קוקט גאַנץ רויִק צו, ווי מען עפֿנט די לעצטע שופֿלאַד פֿון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפּט אַרויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אַלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט . . .

און אפֿשר איז ער זיי גאָר מפֿקיר !

נאָר פּלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפֿן צום לעצטן באַהעלטעניש און ציִען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס באַהאַלטנסטע, — פֿאַרגעסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צעפֿלאַמען זיך אים די אויגן, ציט ער אויס צו ווערן די רעכטע האַנט, וויל ער אַ געשריי טאָן:

"רירט נישט!"

נאָר אויפֿן אָרט פֿון אַ געשריי, שפּריצט אַרויס אַ רויטער שטראַל פֿון רויכערדיקן בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטאָן . . . עס איז דאָס בלוט פֿון האַרץ און שפּריצט אויפֿן זעקל אַרויף !

ער פֿאַלט און געשווינד רײַסן די גזלנים אויף דאָס זעקל — דאָ וועט זײַן דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבן אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פֿאַרגאָסן — נישט קיין זילבער, ניט קיין גאָלד און נישט קיין צירונג איז אין זעקל געווען; גאָרנישט פֿון דעם וואָס איז טײַער און האָט אַ ווערט אויף דער דאָזיקער וועלט! עס איז געווען אַביסל ערד, ארץ־ישׂראל ערד אין קבֿר אַרײַן, און דאָס האָט דער גבֿיר געוואָלט ראַטעווען פֿון פֿרעמדע הענט און אויגן, — און מיט זײַן בלוט באַשפּריצט...

כאַפּט די נשמה אַ פֿאַרבלוטיקטן שטויב פֿון ארץ־ישׂראל ערד און מעלדעט זיך דערמיט בײַ דער פֿאָרטקע אין הימל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געוואָרן.

ג.

די צווייטע מתנה

— געדענק, — האָט דער מלאך צוגערופֿן, פֿאַרמאַכנדיק הינטער איר די פֿאָרטקע פֿון הימל, — נאָך צוויי מתנות!

— גאָט וועט העלפֿן! — האָפֿט די נשמה און פֿליט פֿריילעך צוריק אַראָפּ.

די פֿרייד מיט דער צײַט האָט אָבער אויפֿגעהערט. עס גייען ווײַטער אַוועק יאָרן און יאָרן, און זי זעט נישט קיין אויסטערליש שיינס... און עס באַפֿאַלן זיי צוריק די טרויעריקע געדאַנקען:

"ווי אַ לעבעדיקער קוואַל האָט די וועלט אַרויסגעשלאָגן פֿון גאָטס ווילן און רינט און רינט ווײַטער אין דער צײַט. און וואָס ווײַטער זי רינט, מער ערד און שטויב נעמט זי אין זיך אַרײַן; טריבער, אומרײנער ווערט זי; ווייניקער מתנות געפֿינט מען אויף איר פֿאַרן

הימל . . . קלענער ווערן די מענטשן, דראַבנער — די מצוות, שטויביקער — די עבֿירות; מעשׂים — נישט מיטן אויג צו דערזען! . .

"ווען גאָט, — טראַכט זי וויַיטער, — זאָל הייסן איבערוועגן מיט אַמאָל די מצוות מיט די עבֿירות פֿון דער גאַנצער וועלט, וואָלט זיך אויך דאָס צינגל קוים גערירט, קוים־קוים געציטערט . . .

"די וועלט קאָן אויך נישט אַראָפּ און נישט אַרויף . . . זי איז אויך נעבעך צווישן ליכטיקן הימל און פֿינצטערן שאול תחתיה . . . און דער קטיגור מיטן סניגור וואָלט זיך דעריבער אייביק געראַנגלט, ווי עס ראַנגלען זיך דאָ אייביק ליכט מיט פֿינצטערקייַט, וואַרעמקייַט מיט קעלט, לעבן מיט טויט . . .

"זי וויגט זיך די וועלט, און קאָן נישט — נישט אַרויף, נישט אַראָפּ, און עס וועלן דעריבער אייביק זייַן חתונות און גטן, בריתן און לוויות, סעודות־מצווה און סעודות הבֿראה . . . און ליבשאַפֿט און האָס . . . אייביק, אייביק" . . .

פּלוצלונג וועקן זיך קולות פֿון טראָמפּייטן און הערנער . . .

זי קוקט אַראָפּ — אַ דייַטשע שטאָט (פֿאַרשטייט זיך, אַ פֿאַרצייַטישע. אַלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען אַרום דעם פּלאַץ פֿאַרן מאַגיסטראַט, און פֿול מיט פֿאַרשיידענפֿאַרביק־געקליידעטע מענטשן איז דער פּלאַץ; פֿול קעפּ אין די פֿענצטער; מענטשן ליגן אויף די דעכער אַרום, טייל זיצן רייַטנדיק אויף די באַלקן, וואָס שטאַרן אַרויס ביַי די ווענט אונטער די דעכער, פֿול געפּראָפּט זייַנען די באַלקאַנען . . .

פֿאַרן מאַגיסטראַט שטייט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאָלדענע פֿראַנדזן און טראָלבן. ביַים טיש זיצן די הערן פֿון מאַגיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבלנע היטלען מיט וויַיסע פֿעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפּ; אויבן־אָן זיצט דער פּרעזידענט אַליין, אַ פֿרעסיקער אָדלער וויעט אים איבערן קאָפּ . . .

אָן אַ זייַט שטייט געבונדן אַ יידיש מיידל, נישט וויַיט האַלטן צען קנעכט אַ ווילד פֿערד. און דער פּרעזידענט הויבט זיך אויף און

לייענט פֿאַרן יידישן מיידל אַ פּסק פֿון אַ פּאַפּיר, און ער ווענדט זיך מיטן פּנים צום מאַרק:

"אַט די יידין דאָ, די יידישע טאָכטער, האָט אַ שווערע זינד באַגאַנגען; אַ שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זײַן בארמהאַרציקײַט זאָל נישט זײַן, וואָלט איר נישט געקאָנט מוחל זײַן.

"זי האָט זיך אַרויסגעגנבעט פֿון געטאָ און איז אַרומגעגאַנגען, אין אונדזער הייליקן לעצטן יום־טובֿ אויף אונדזערע ריינע גאַסן...

"און זי האָט באַפֿלעקט מיט אירע אומפֿאַרשעמטע אויגן אונדזער הייליקע פּראָצעסיע; אונדזערע הייליקע בילדער, וואָס מיר האָבן מיט לויב־געזאַנג און קעסל־פּויקן איבער די גאַסן געטראָגן...

מיט אירע פֿאַרשאָלטענע אויערן האָט זי אײַנגעזאַפּט דאָס געזאַנג פֿון אונדזערע ווײַס געקליידעטע, אומשולדיקע קינדער און דאָס קלאַפּן פֿון די הייליקע פּויקן... און ווער ווייסט צי האָט דער טײַוול, — דער אומרייַנער טײַוול, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פֿון דער יידישער טאָכטער, פֿון פֿאַרשאָלטענעם רבֿס טאָכטער, — זיך נישט צוגערירט און נישט באַפֿלעקט אונדזער אַ ריינקײַט?

"וואָס האָט ער געוואָלט, דער טײַוול אין דער שיינער געשטאַלט? וואָרים לייקענען קאָן איך נישט — שיין איז זי, שיין, ווי נאָר אַ טײַוול קאָן זיך מאַכן, — זעט די חוצפּה־שטראַלנדיקע אויגן פֿון אונטער די צנועהדיק אַראָפּגעלאָזטע זײַדענע ברעמען... זעט דאָס אַלבאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תּפֿיסה נאָר בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרן!.. זעט אירע פֿינגער, אירע שמאָלע, לאַנגע פֿינגער פֿון די הענט; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!..

"און וואָס האָט ער געוואָלט, דער טײַוול? אָפּרייסן אַ נשמה פֿון דבֿקות אין דער פּראָצעסיע... און עס איז אים געראָטן":

— זעט דאָס שיינע מיידל! — האָט אויסגערופֿן אונדזער אַ ריטער פֿון איינער פֿון אונדזערע שענסטע משפּחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — האַלעבאַרדניקעס האָבן זי באַמערקט און געכאַפּט — ער האָט זיך אַפֿילו נישט געווערט,

דער טײַוול — וואָרום ווי אַזוי ? ריין זײַנען זיי דעמאָלט געווען; אָפּגערייניקט פֿון אַלע זינד. האָט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאַט . . .

און דאָס איז דעם טײַוולס, אין געשטאַלט פֿון דעם ייִדיש מיידל, פּסק :

"צובינדן זאָל מען זי בײַ די האָר, בײַ די לאַנגע טײַוולאָנישע צעפּ, צום ווידל פֿון אָט דעם ווילדן פֿערד . . .

"זאָל עס לויפֿן און שלעפּן זי ווי "אַ הורג" איבער די גאַסן, וואָס אירע פֿיס האָבן געטראָטן קעגן אונדזער הייליקן געזעץ . . .

"זאָל איר בלוט באַשפּריצן און אָפּוואַשן די שטיינער, וואָס זי האָט פֿאַראומרייניקט מיט אירע פֿיס!"

אַ ווילד פֿרייד־געשריי האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון אַלע מײַלער אַרום, און אַז די פֿאַליע פֿון די ווילדע געשרייען איז אַריבער, פֿרעגט מען די פֿאַרמישפּטע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט עפּעס וואָס צום לעצטן מאָל צו ווינטשן.

— איך האָב, — ענטפֿערט זי געלאַסן, — עטלעכע שפּילקעס בעט איך !

— זי איז דול פֿאַר שרעק ! — מיינען די הערן פֿון מאַגיסטראַט.

— ניין ! — ענטפֿער זי רויִק און קאַלט, — דאָס איז מײַן לעצטער ווילן און פֿאַרלאַנג.

מען האָט עס איר צוליב געטאָן . . .

— און אַצינד, — קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, — בינדט צו !

עס גייען צו האַלעבאַרדניקעס און בינדן צו מיט ציטערדיקע הענט דעם רבֿם טאָכטערס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום ווידל פֿון ווילדן פֿערד, וואָס מען קאָן שוין קוים דערהאַלטן . . .

— מאַכט אַ וואַרע ! — קאָמאַנדירט ווײַטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפֿן פּלאַץ, און עס ווערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט

זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענט פֿון די הײַזער, און אַלע הויבן אויף די הענט, ווער מיט אַ בײַטש, ווער מיט אַ שפּיץ־רוט, ווער מיט אַ טוך אין דער האַנט, און אַלע זײַנען גרייט צו יאָגן דאָס ווילדע פֿערד, יעדערנס אָטעם איז געשטיקט, אַלע פּנימער פֿלאַמען, אַלע אויגן בליצן, און אין געדודער באַמערקט נישט קיינער, ווי די פֿאַרמישפּטע בויגט זיך שטיל אַראָפּ און שפּילעט זיך צו די זוים פֿונם קלייד צו די פּיס און שטעקט טיף, טיף אַרײַן די שפּילקעס זיך אין לײַב — עס זאָל איר לײַב ניט אַנטפּלעקט ווערן, ווען דאָס פֿערד וועט זי שלעפּן אין די גאַסן . . .

באַמערקט האָט עס נאָר די נע־ונדניצע — די נשמה . . .

— לאָזט דאָס פֿערד! — קאָמאַנדירט דערווײַל דער פּרעזידענט, און די קנעכט זײַנען דערפֿון אָפּגעשפּרונגען, און מיט אַמאָל האָט עס זיך אויסגעריסן, און אויסגעריסן האָט זיך אויך אַ געשריי פֿון אַלע מײַלער, און עס ווייען און פֿײַפֿן אין דער לופֿט אַלע בײַטשן, שפּיץ־רוטן און טיכער. און ווילד דערשראָקן יאָגט דאָס פֿערד איבערן מאַרק, איבער גאַסן און הינטער גאַסן אַרויס פֿון שטאָט . . .

און די נשמה, די נע־ונדניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגן אַ פֿאַרבלוטיקטע שפּילקע פֿון דער פֿאַרמישפּטערס פֿוס און פֿליט שוין מיט איר צום הימל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצן! — טרייסט זי דער מלאך בײַ דער פֿאַרטקע.

ד.

די דריטע מתנה

און צוריק פֿליט אַראָפּ די נשמה, אינגאַנצן נאָך איין מתנה דאַרף זי.

און עס גייען ווײַטער אַוועק זמנים און יאָרן, און עס באַפֿאַלט זי ווײַטער אַ מרה־שחורה. די וועלט, דאַכט זיך איר, איז נאָך קלענער

געוואָרן . . . נאָך קלענערע מענטשן . . . נאָך קלענערע מעשׂים . . . די גוטע ווי די שלעכטע . . .

איינמאָל טראַכט זי :

"ווען גאָט, געלויבט זאָל זײַן זײַן נאָמען, זאָל וועלן אמאָל אָפּשטעלן און סוף־כל־סוף מישפּטן די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט אַמאָל . . . און פֿון איין זײַט זאָל זיך שטעלן אַ סניגור און שיטן פֿון וויַיכן זאַק אַרויס שרעטעלעך און שטויבעלעך; און פֿון דער צווייטער זײַט — דער קטיגור זאָל שיטן זײַנע פּיצלעך און ברעקלעך, וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטן ליידיק געוואָרן . . . אַזוי פֿיל קלייניקייטן, אַזוי פֿיל !

"אָבער, אַז די זעקלעך וואָלטן שוין ליידיק געוואָרן, וואָס וואָלט געווען ?

"דאָס צינגל וואָלט געווים געבליבן שטיין אין דער מיט !

"בײַ אַזוינע קלייניקײַטן, בײַ אַזויפֿיל קלייניקײַטן קאָן גאָרנישט איבערוועגן . . . וואָרום וואָס ? נאָך אַ פֿעדערל, נאָך אַ שטרויעלע, נאָך אַ פּלעוווע, נאָך אַ שטויב ! . .

"און וואָס וואָלט גאָט געטאָן ? וואָס וואָלט ער געפּסקנט ?

"צוריק צו תוהו ובֿוהו ? נישט : די עבֿירות וועגן נישט איבער די מצוות . . .

"אויסלייזן ? אויך נישט : די מצוות וועגן נישט איבער די עבֿירות . . .

"וואָס דען ?

גיי ווײַטער ! וואָלט ער געזאָגט . . . פֿלי ווײַטער צווישן גיהנום און גן־עדן, ליבשאַפֿט און האַס, רחמנותדיקע טרערן און רויכערדיק בלוט . . . צווישן וויגן און קבֿרים . . . ווײַטער, ווײַטער!"

דער נשמה איז אָבער באַשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערן, פֿון די שווערע מחשבות — וועקט זי אַ קול פֿון פויקן . . .

ווו איז זי, ווען ?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צײַט . . .

נאָר א פלאַץ פאַר א תּפֿיסה זעט זי . . . אָן די אײַזערנע גראַטן אין די קליינע פענצטערלעך ציען זיך שפּילנדיק די שטראַלן פון דער זון. זיי גליטשן זיך אויך אָן די שטיקן פון צוזאַמענגעשטעלט געווער בײַ דער וואַנט. די סאַלדאַטן האָבן אין האַנט אַרײַן — ריטער באַקומען . . .

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט א שמאָלן דורכגאַנג אין דער מיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט : "דורך א סטראָי" וועט מען טרײַבן . . .

וועמען ?

עפּעס א ייִדל מיט א צעריסן העמד אויפן מאָגערן לײַב, מיט א יאַרמולקע אויפן האַלב־געגאָלטן קאָפּ. אָט פירט מען אים צו.

פאַרוואָס קומט עס אים ? ווער ווייסט ? א פּאַרצײַטישע זאַך ! אפשר פאַר א גנבֿה, אפשר פאַר א גזלה צי א רציחה, און אפשר א בילבול . . . עס איז דאָך געווען פאַרצײַטן . . .

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטן : נאָך וואָס האָט מען אונדז אַזויפיל גענומען און אויסגעשטעלט ? ער וועט נישט אויסהאַלטן די העלפט !

נאָר אָט שטופּט מען אים צווישן די שורות אַרײַן, אָט גייט ער . . . און ער גייט גלײַך און שטרויכלט נישט און פאַלט נישט . . . ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס . . .

א גרים־צאָרן כאַפּט אָן דאַמאָלט די סאַלדאַטן ! ער גייט נאָך, ער גייט !

און די ריטער פײַפן אין דער לופט ווי די רוחות און כאַפּן אַרום דעם לײַב ווי־די שלאַנגען, און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצן !

הו—הא ! הו—הא !

איין מיטן טרעפט א סאַלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פאַרמשפּטן אַראָפּ די יאַרמולקע פון קאָפּ. נאָך עטלעכע טריט

באַמערקט ער עס, דער פֿאַרמשפּטער . . . ער גיט זיך אַ ריר, גלײַך ער האָט אַ יִשוּב, און איז זיך מיישב, און דרייט זיך אום: ער וועט נישט גיין בגילוי הראש און ער גייט צוריק ביז צום אָרט, וווּ די יאַרמולקע ליגט. ער בויגט זיך אײַן און הויבט זי אויף, און דרייט זיך צוריק און גייט ווײַטער, רויִק, רויט פֿאַרבלוטיקט, נאָר מיט דער יאַרמולקע אויפֿן קאָפּ. אזוי גייט ער, ביז ער פֿאַלט . . .

און אַז ער איז געפֿאַלן, איז צוגעפֿלויגן די נשמה און געכאַפּט די יאַרמולקע, וואָס האָט אַזויפֿיל אומזיסטיקע שמיץ געקאָסט, און אַרויף מיט איר צו דער פֿאַרטקע פֿון הימל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרן!

און די צדיקים האָבן זיך פֿאַר איר געמיט: די טויערן פֿון גן־עדן האָבן זיך איר נאָך די דרײַ מתנות געעפֿנט!

און דער "אורים ותומים" האָט געזאָגט:

— אמת שיינע מתנות, אויסטערליש שיינע . . . צוניץ קומען זיי נישט, גאַרנישט לתשמיש, אָבער לנוי — אויסטערליש.